

Αναπτυξιακή Σύμπραξη
«Επιχειρηματικότητα για Όλους»

Πρόγραμμα Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL

Αναπτυξιακή Σύμπραξη

«Επιχειρηματικότητα για Όλους»

Έργο: «Γραφεία Προώθησης στην Απασχόληση»

ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

ΥΠΟΕΡΓΟ 11

**«Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις στο Χώρο της Εκπαίδευσης και των
Εθελοντικών Οργανώσεων για την Προώθηση της Επιχειρηματικότητας»**

Εκπόνηση μελέτης - έρευνας:

«Επιχειρηματικότητα και Άτομα με Αναπηρία»

Αθήνα

Μάρτιος 2005

Το Έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και
το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Το Έργο εντάσσεται στο Μέτρο 2.1 «Πρόσβαση
για όλους όσον αφορά στη διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης»

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ομάδα μελέτης θα ήθελε να ευχαριστήσει τους ανθρώπους που με την κατάθεση εμπειρίας, τη διατύπωση απόψεων και την παροχή πληροφοριών και στοιχείων συνέβαλαν στην εκπόνηση της παρούσας μελέτης. Πιο συγκεκριμένα:

- Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑΕΑ), τον Πρόεδρο κ. Ι. Βαρδακαστάνη
- Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος (ΟΜΚΕ), τον Πρόεδρο κ. Κ. Γαργάλη
- Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων (ΕΟΚΑ), τον Πρόεδρο κ. Μ. Γιανναδάκη
- Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών (ΠΣΤ), τον Πρόεδρο κ. Η. Μαργιόλα και την κ. Μ. Κολιονίκα
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων - Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη (ΠΟΣΣΑΣΔΙΑ), την Πρόεδρο κ. Κ. Κουλουρίδου
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Οικογενειών για την Ψυχική Υγεία (ΠΟΣΟΨΥ), τον Πρόεδρο κ. Γ. Κυπριώτη.
- Ελληνικό Οργανισμό Μικρών - Μεσαίων Επιχειρήσεων & Χειροτεχνίας (ΕΟΜΜΕΧ), τα Στελέχη της Διεύθυνσης Επιχειρηματικότητας και ειδικότερα τον Διευθυντή κ. Γ. Μπόλα, την κ. Α. Τσούχλου και τους Αξιολογητές Ρ. Θεοδόση, Α. Κόνη, Ε. Ντότσια και Α. Τζήμα

Επίσης, τα άτομα με αναπηρία που προθυμοποιήθηκαν να πάρουν μέρος στις συνεντεύξεις, καθώς και την γραμματειακή υποστήριξη που παρείχαν τα στελέχη της ΕΣΑΕΑ κ. Ε. Μπαρμπαλιά και κ. Δ. Λογαρά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	Αντικείμενο της μελέτης.....	4
2.	Μεθοδολογία.....	5
3.	Βασικές έννοιες και αρχές.....	6
3.1	Η έννοια της αναπηρίας.....	6
3.2	Η αντίληψη για την έννοια της αναπηρίας επηρεάζει τις πολιτικές για την αναπηρία	8
3.3	Συσσώρευση και αναπαραγωγή των διακρίσεων-Ολιστική προσέγγιση της αναπηρίας	9
3.4	Η έννοια της προσβασιμότητας και του σχεδιασμού για όλους	9
3.5	Η αρχή του Mainstreaming	10
3.6	Ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία	11
3.7	Κατηγοριοποίηση των ατόμων με αναπηρία	12
4.	Το διεθνές και εθνικό θεσμικό πλαίσιο	13
5.	Η σημασία της εργασίας των ατόμων με αναπηρία	15
5.1	Οφέλη για τα άτομα με αναπηρία.....	15
5.2	Οφέλη για το άμεσο περιβάλλον των ατόμων με αναπηρία	15
5.3	Οφέλη για την κοινωνία.....	16
6.	Η επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με αναπηρία	17
6.1	Κίνητρα	17
6.2	Οφέλη από την επιχειρηματική δραστηριότητα	18

6.3	Ανασταλτικοί παράγοντες για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας από τα άτομα με αναπηρία	19
6.3.1	Δυσμενή χαρακτηριστικά των ατόμων με αναπηρία σε σχέση με το γενικό πληθυσμό	19
6.3.2	Οι επιπτώσεις των χαμηλών προσδοκιών.....	20
6.3.3	Οι επιπτώσεις από την κατάργηση χορήγησης επιδομάτων και σύνταξης	21
7.	Η τρέχουσα επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με αναπηρία για επιχειρηματική δραστηριότητα.....	22
7.1	Η πρόθεση των ατόμων με αναπηρία για επιχειρηματική δραστηριότητα	22
7.2	Η πρόθεση και οι προϋποθέσεις για άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας	24
8.	Πολιτικές προώθησης της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία	25
8.1	Η αντιμετώπιση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία διεθνώς.....	26
8.2	Η προώθηση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα.....	26
8.2.1	Τα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ	26
8.2.2	Το πρόγραμμα του Υπουργείου Ανάπτυξης/Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. «Ενίσχυση Επιχειρηματικότητας Ατόμων με Αναπηρίες»	28
9.	Συμπερασματικές παρατηρήσεις και πλαίσιο προτάσεων	45
	Βιβλιογραφία.....	55

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το αντικείμενο της μελέτης είναι:

- Η καταγραφή των *κινήτρων* και των *προθέσεων* των ατόμων με αναπηρία για έναρξη αυτόνομης επιχειρηματικής δραστηριότητας.
- Η καταγραφή των *ανασταλτικών παραγόντων* και των *πρόσθετων εμποδίων* που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία, σε σχέση με τους άλλους πολίτες, για την έναρξη αυτόνομης επιχειρηματικής δραστηριότητας.
- Η διαμόρφωση ενός πλαισίου *προτάσεων* για την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ατόμων με αναπηρία.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μελέτη στηρίζεται: α) στη σχετική διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία, β) στα ευρήματα ποιοτικής εμπειρικής έρευνας, βάσει ανοικτού ερωτηματολογίου, για τις απόψεις και την εμπειρία των αρμόδιων φορέων της πολιτείας, των φορέων που εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρία, των ίδιων των ατόμων με αναπηρία και γ) στην αξιολόγηση της υλοποίησης σχετικών χρηματοδοτικών προγραμμάτων του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. και του ΟΑΕΔ.

Η επιλογή της εμπειρικής ποιοτικής έρευνας στηρίζεται αφ' ενός στο αντικείμενο της μελέτης, αλλά και στο εξαιρετικά ευρύ φάσμα των ατόμων με αναπηρία που δημιουργεί σοβαρές μεθοδολογικές, αλλά και πρακτικές δυσκολίες για την εκπόνηση μιας ποσοτικής έρευνας. Ο πληθυσμός των ατόμων με αναπηρία είναι εξαιρετικά διαφοροποιημένος. Αυτό οφείλεται στις πολλές κατηγορίες αναπηρίας, στη διαφοροποίηση του βαθμού της αναπηρίας, στις διαβαθμίσεις της λειτουργικότητας που επιτυγχάνεται με τη χρήση των τεχνικών βοηθημάτων και με τις προσαρμογές του χώρου κ.λπ. Οι ανωτέρω διαφοροποιήσεις, σε συνδυασμό με τα εξαιρετικά ανεπαρκή διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία καθιστά τη διαδικασία εξαγωγής αντιπροσωπευτικού δείγματος εξαιρετικά δύσκολη. Προϋπόθεση μιας ποσοτικής - δειγματοληπτικής έρευνας είναι η γνώση τόσο του συνολικού πληθυσμού, ώστε να εξαχθεί το αντιπροσωπευτικό δείγμα, όσο και η γνώση βασικών παραμέτρων του υπό μελέτη προβλήματος, ώστε στη συνέχεια να αναζητηθεί η ποσοτικοποίηση των επιμέρους παραμέτρων του. Στη συγκεκριμένη περίπτωση απουσιάζουν και οι δύο ανωτέρω προϋποθέσεις.

Ο προβληματισμός και τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης, στο βαθμό που προσεγγίζουν μία σε βάθος γνώση των ποιοτικών παραμέτρων του ζητήματος «επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία», θα είναι μία σημαντική συμβολή προς την κατεύθυνση διεξαγωγής ποσοτικής έρευνας με γενικό, ή και ειδικότερο αντικείμενο το θέμα της ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία.

3. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ¹

Η προσέγγιση του ζητήματος της αναπηρίας ήταν τις τελευταίες δεκαετίες υπό διαρκή εξέλιξη. Η αναπηρία, από ατομικό πρόβλημα και απόκλιση από το «φυσιολογικό», αντιμετωπίζεται πλέον ως ζήτημα στο οποίο έχει σοβαρές ευθύνες ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του κοινωνικού περιβάλλοντος (θεσμοί, υποδομές κ.λπ.). Οι ριζικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί διεθνώς στην προσέγγιση της αναπηρίας έχουν αποτυπωθεί σε βασικά κείμενα διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ, Ευρωπαϊκή Ένωση κ.ά.) και στο Σύνταγμα και στο νομοθετικό πλαίσιο της χώρας μας. Παρ' όλα αυτά, οι νέες αντιλήψεις για την αναπηρία, όχι μόνο δεν έχουν εμπεδωθεί από την ελληνική κοινωνία, αλλά είναι άγνωστες ακόμη και σε αρμόδιες υπηρεσίες και παράγοντες της πολιτείας ο βαθμός «διείσδυσης» στις στάσεις, νοοτροπίες και πρακτικές της κοινωνίας είναι περιορισμένος. Η καθυστέρηση αυτή, πέραν της «φυσιολογικής» αδράνειας που έχει η κοινωνία σε κάθε αλλαγή, οφείλεται και στην έλλειψη ενημέρωσης. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία σύντομη αναφορά στην εξέλιξη των αντιλήψεων για τις βασικές έννοιες και αρχές γύρω από το ζήτημα της αναπηρίας και στα νέα καθήκοντα που απορρέουν από αυτές.

3.1 Η έννοια της αναπηρίας

Το παραδοσιακό-ξεπερασμένο *ιατρικό μοντέλο*, ορίζει την αναπηρία ως τη σωματική, νοητική, αισθητηριακή ή ψυχολογική απόκλιση από το «φυσιολογικό». Πρόκειται για προσέγγιση, η οποία αποδίδει τα προβλήματα της αναπηρίας στο ίδιο το άτομο με αναπηρία, αγνοώντας την αλληλεπίδραση που υπάρχει ανάμεσα στο άτομο και στο κοινωνικό περιβάλλον. Ως αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης, οι λειτουργικοί περιορισμοί που βιώνει το άτομο με αναπηρία, αντιμετωπίζονται κυρίως με ιατρικές παρεμβάσεις οι οποίες αποσκοπούν στην αποκατάσταση. Πρόκειται ουσιαστικά για το θεωρητικό υπόβαθρο των μέτρων που εξαντλούνται σε «παθητικές» πολιτικές

¹ Για τη συγγραφή του παρόντος κεφαλαίου έχουν χρησιμοποιηθεί στοιχεία από την Έκθεση που υπέβαλε η ΕΣΑΕΑ στο Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων, στο πλαίσιο της 3ης Δεκεμβρη – 'Εθνικής Ημέρας Ατόμων με Αναπηρία' με θέμα: «Άτομα με Αναπηρίες: Ισότιμοι πολίτες. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004-2010», Αθήνα, 2003.

κοινωνικής πρόνοιας. Οι πολιτικές αυτές προωθούν τη δημιουργία παράλληλων δομών και υπηρεσιών, αποκόπτουν τα άτομα με αναπηρία από πτυχές της κοινωνικής ζωής και οδηγούν στην κοινωνική περιθωριοποίηση και στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Αντιθέτως, το *κοινωνικό μοντέλο* προσέγγισης της αναπηρίας, αντιλαμβάνεται την αναπηρία όχι ως ατομικό, αλλά ως κοινωνικό ζήτημα. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία δεν είναι απλώς συνέπεια των δικών τους ατομικών λειτουργικών περιορισμών, αλλά συνέπεια αδυναμίας της κοινωνίας να λάβει υπ' όψιν τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των ατόμων αυτών. Νόμοι, κανονισμοί και συμπεριφορές δημιουργούν τυπικούς και άτυπους φραγμούς που εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρία να λειτουργήσουν ισότιμα σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής. Συνακόλουθα, αυτή η προσέγγιση μετατοπίζει την ευθύνη, για την ανεμπόδιστη άσκηση των βασικών ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, από το άτομο στο κοινωνικό-πολιτικό εικοδομήμα και κατά προέκταση προωθεί τη θέσπιση «ενεργητικότερων» πολιτικών. Το νόημα των «ενεργητικότερων» πολιτικών συνίσταται στην απαγκίστρωση από τη μονομερή-παθητική επιδοματική πολιτική και τη λήψη θετικών μέτρων δράσης που αποσκοπούν στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Προσφάτως έχει υπερισχύσει το ονομαζόμενο *πολυδιάστατο* μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας, που εκφράζει την αντίληψη ότι τα προβλήματα που σχετίζονται με την αναπηρία δεν μπορούν να αποδοθούν ούτε στο άτομο, αυτό καθ' αυτό, ούτε αποκλειστικά στην κοινωνία. Πρόκειται δηλαδή για ένα συνδυασμό των προσεγγίσεων του ιατρικού και του κοινωνικού μοντέλου αναπηρίας. Επιπλέον, η νέα προσέγγιση υπερβαίνει την απλή αναγνώριση των δικαιωμάτων και προχωρεί περαιτέρω στην αναγκαιότητα δημιουργίας των προϋποθέσεων οι οποίες θα επιτρέψουν στα άτομα με αναπηρία να απολαμβάνουν το σύνολο των συνταγματικώς κατοχυρωμένων δικαιωμάτων τους.

Συνεπώς, η αναπηρία είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, πιο σύνθετο απ' ό τι ορίζει η κλασική ιατρική προσέγγιση, η οποία περιορίζει την αναπηρία στην απόκλιση από τις «φυσιολογικές» ψυχολογικές, κινητικές ή βιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος. Σύμφωνα με τις νεότερες αντιλήψεις, τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν εμπόδια στην καθημερινή τους ζωή εξαιτίας της ύπαρξης χάσματος

ανάμεσα στις ανάγκες που προκύπτουν από την αναπηρία τους και στην κοινωνία η δομή, ο σχεδιασμός και η λειτουργία της οποίας δεν ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά αυτής της ομάδας πληθυσμού.

3.2 Η αντίληψη για την έννοια της αναπηρίας επηρεάζει τις πολιτικές για την αναπηρία

Ο τρόπος με τον οποίο ορίζεται η αναπηρία προσδιορίζει και την πολιτική για την αντιμετώπισή της. Η υιοθέτηση του ξεπερασμένου *ιατρικού* μοντέλου συνεπάγεται μονοδιάστατη προνοιακή κοινωνική πολιτική, ενώ αντίθετα η υιοθέτηση του *κοινωνικού* μοντέλου συνεπάγεται πολύπλευρη προσέγγιση από την πλευρά των ατομικών δικαιωμάτων. Αντιστοίχως, η υιοθέτηση του *πολυδιάστατου* μοντέλου συνεπάγεται πολιτικές που συνδυάζουν πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας και εξασφάλισης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Σήμερα η επικρατούσα άποψη είναι ότι οι πολιτικές θα πρέπει να βασίζονται σε ένα *μείγμα* μέτρων του ιατρικού και κοινωνικού μοντέλου, με τρόπο ώστε τα μέτρα να αλληλοσυμπληρώνονται και να συνεργούν και όχι να αλληλο-αποκλείονται. Το μείγμα των μέτρων θα πρέπει να προσαρμόζεται στις εκάστοτε ιδιομορφίες, δεδομένου ότι τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μία εξαιρετικά ανομοιογενή ομάδα, οι δυνατότητες και ανάγκες των οποίων διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με την κατηγορία, τη βαρύτητα της αναπηρίας και τη λειτουργικότητα που μπορούν να εξασφαλίσουν τα τεχνικά βοηθήματα και οι προσαρμογές του χώρου. Συνεπώς, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις θα πρέπει να δίδεται προτεραιότητα σε «*παθητικά*» μέτρα προνοιακής κοινωνικής πολιτικής, σε κάποιες άλλες περιπτώσεις θα πρέπει να δίνεται έμφαση σε «*ενεργητικότερες*» πολιτικές και μέτρα.

Εξαιρετικά κρίσιμη για την προσέγγιση του ζητήματος της αναπηρίας είναι η έννοια της *ισότητας*. Όσο επικρατεί η άποψη ότι τα «*διαφορετικά*» άτομα πρέπει να προσαρμόζονται μονόπλευρα στα πρότυπα των «*άλλων*», τότε είναι αδύνατον με την προώθηση της *ίδιας* μεταχείρισης να επιτευχθεί πραγματική ισότητα. Σύμφωνα με την νέα προσέγγιση στην αρχή της ισότητας, αυτό που συνιστά *διάκριση* δεν είναι η διαφορετική αντιμετώπιση των ανθρώπων, αλλά η διαφορετική αντιμετώπιση

ανθρώπων που βρίσκονται σε παρόμοια θέση και η όμοια αντιμετώπιση ανθρώπων που βρίσκονται σε διαφορετική θέση.

3.3 Συσσώρευση και αναπαραγωγή των διακρίσεων - ολιστική προσέγγιση της αναπηρίας

Τα εμπόδια-διακρίσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία λειτουργούν *σωρευτικά* και μάλιστα με τρόπο που τροφοδοτούν την *αναπαραγωγή* τους. Η ύπαρξη εμποδίων σε ένα τομέα της κοινωνικής ζωής, λειτουργεί ανασταλτικά στη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε άλλους τομείς· οι επιπτώσεις συσσωρεύονται, συνδυάζονται και πολλαπλασιάζονται. *Η συσσώρευση των προβλημάτων δημιουργεί όλες τις συνθήκες αναπαραγωγής τους.* Μια «απλή» διάκριση μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία της διαδικασίας κοινωνικής περιθωριοποίησης και να καταλήξει σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Για το λόγο αυτό, τα όποια αποσπασματικά μέτρα που αποσκοπούν στη βελτίωση μιας ή ορισμένων πτυχών των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία, δεν μπορεί παρά να έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί τη βάση της *ολιστικής* προσέγγισης. Οι πολιτικές για τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να αντιμετωπίζουν και να εξαλείφουν τη σωρευτική-συνδυαστική και αναπαραγωγική διαδικασία των προβλημάτων. Αυτό μπορεί να γίνει:

- α. Με *ολοκληρωμένες* παρεμβάσεις στο σύνολο των πτυχών της κοινωνικής ζωής,
- β. Με *επιμέρους διορθωτικές* παρεμβάσεις και μέτρα σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, με τρόπο ώστε να αντισταθμίζονται αποτελεσματικά προηγούμενες συσσωρευμένες επιπτώσεις.

3.4 Η έννοια της προσβασιμότητας και του σχεδιασμού για όλους

Η προσβασιμότητα του χώρου, σε όλες τις «υλικές» και «άυλες» εκφάνσεις του, είναι δικαίωμα όλων των πολιτών και συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα συμμετοχής τους σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής. Όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα και συνεπώς πρέπει να τους διασφαλίζεται η δυνατότητα να εισέρχονται σε όλα τα κτίρια, να επιβιβάζονται στα μέσα μαζικής μεταφοράς, να χρησιμοποιούν τις συσκευές

επικοινωνίας, να έχουν πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, να συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία, στις πολιτιστικές, αθλητικές, ψυχαγωγικές εκδηλώσεις κ.λπ..

Τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μία ομάδα πληθυσμού για την οποία δεν έχει διασφαλιστεί η ανεμπόδιστη και ισότιμη πρόσβαση στην κοινωνία. Η ευθύνη για τον αποκλεισμό αυτό, δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στο ίδιο το άτομο και τα σωματικά χαρακτηριστικά του, αλλά στο σχεδιασμό και τη λειτουργία της κοινωνίας, ο οποίος δε λαμβάνει υπ' όψιν τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Είναι γεγονός, ότι ο υφιστάμενος σχεδιασμός του περιβάλλοντος και των υπηρεσιών καλύπτει τις ανάγκες του «μέσου» χρήστη, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό διακρίσεις σε βάρος των ατόμων με αναπηρία. Για πολλά χρόνια η κοινωνία θεωρούσε το γεγονός της περιορισμένης πρόσβασης ως μοιραίο επακόλουθο της αναπηρίας και όχι ως ζήτημα που μπορεί να αντιμετωπιστεί από την κοινωνία. Ως αποτέλεσμα δεν αναγνώριζε το ζήτημα του κακού σχεδιασμού υποδομών και υπηρεσιών ως παραβίαση της αρχής της ισότητας.

Σήμερα, η νέα προσέγγιση για την αναπηρία θέτει υπό αμφισβήτηση τις παραδοχές αυτές, και απαιτεί το σχεδιασμό του περιβάλλοντος, των υπηρεσιών και των αγαθών έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Η ελληνική Πολιτεία οφείλει να θέσει τέλος στο παλιό μοντέλο σχεδιασμού και να υιοθετήσει άμεσα την αρχή του « *Σχεδιάζοντας για Όλους*» με νομικά δεσμευτικό τρόπο. Με την εφαρμογή του σχεδιασμού για όλους θα αποφευχθεί η ανάγκη ειδικών παρεμβάσεων και λύσεων, που συνεπάγονται πρόσθετη οικονομική επιβάρυνση, και θα καταστεί δυνατή σημαντική πρόοδος προς την άρση των φραγμών πρόσβασης που σήμερα δεν επιτρέπουν στα άτομα με αναπηρία να συμμετέχουν πλήρως και ισότιμα στην κοινωνία.

3.5 Η αρχή του Mainstreaming:

Ο όρος «mainstreaming» σημαίνει τη διάχυση της διάστασης της αναπηρίας στο σύνολο των πτυχών της κοινωνικής ζωής. Τα θέματα των ατόμων με αναπηρία πρέπει να ενταχθούν σε όλες τις πολιτικές και πρωτοβουλίες της Πολιτείας. Ωστόσο, σε καμιά περίπτωση ο όρος mainstreaming δε θα πρέπει να αποτελέσει αιτία για την κατάργηση των ειδικών πολιτικών που απευθύνονται στα άτομα με αναπηρία. Η

διάσταση της αναπηρίας θα πρέπει να διαχέεται σε όλες τις πολιτικές που αφορούν στο γενικό πληθυσμό, ενώ οι ειδικές υπηρεσίες που απευθύνονται στα άτομα με αναπηρία πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά.

3.6 Ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία

Παρά το γεγονός ότι η αναπηρία και η αντιμετώπισή της είναι ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συνεπώς δεν τίθεται ζήτημα αριθμού των ατόμων με αναπηρία ώστε το δικαίωμα αυτό να αναγνωρισθεί και να «τεθεί σε ισχύ», είναι ιδιαίτερα σημαντικό, για λόγους επίγνωσης των διαστάσεων του θέματος, να αναφερθεί ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία ανέρχεται περίπου στο 12% του συνολικού πληθυσμού, ενώ για την Ελλάδα το ποσοστό εκτιμάται σε 9,3%. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της EUROSTAT από τα άτομα ηλικίας 16-64 ετών, περίπου 9% έχει ελαφρά και περίπου 4% βαριά αναπηρία.

Αυτά καθαυτά τα ανωτέρω στοιχεία δείχνουν τις ιδιαίτερα μεγάλες κοινωνικές διαστάσεις του ζητήματος της αναπηρίας. Ωστόσο, οι διαστάσεις διευρύνονται ακόμη περισσότερο αν συνυπολογισθούν ορισμένες ακόμη παράμετροι:

- Ο αριθμός των οικογενειών που έχουν άτομα με αναπηρία,
- Ο αριθμός των μελών των οικογενειών που έχουν άτομα με αναπηρία,
- Ο αριθμός των ατόμων του στενού συγγενικού και φιλικού περιβάλλοντος.

Είναι προφανές, ότι η ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία επηρεάζει όλες τις ανωτέρω κατηγορίες ατόμων. Η ευημερία των ατόμων με αναπηρία συμβάλει στην ευημερία τους· αντιστοίχως η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρία υποβαθμίζει την ποιότητα ζωής όλων των ανωτέρω κατηγοριών. Συνεπώς, η ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία, όπως και κάθε άλλης κοινωνικής ομάδας με ειδικά προβλήματα, είναι κοινωνικό ζήτημα με διαστάσεις ευρύτερες από αυτές που φαίνονται εκ πρώτης όψεως.

3.7 Κατηγοριοποίηση των ατόμων με αναπηρία

Τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μια εξαιρετικά ανομοιογενή ομάδα πληθυσμού. Η ανομοιογένεια προέρχεται κυρίως από το είδος και το βαθμό αναπηρίας. Ωστόσο, πολλά ακόμη κριτήρια διαφοροποιούν-κατακερματίζουν περαιτέρω τις όποιες αρχικές ομαδοποιήσεις. Τέτοια κριτήρια είναι μεταξύ άλλων η προέλευση (συγγενής, επίκτητη), ο χρόνος απόκτησης, η φάση-ηλικία απόκτησης της αναπηρίας, οι δυνατότητες χρήσης τεχνικών βοηθημάτων, οι δυνατότητες προσαρμογής του περιβάλλοντος χώρου κ.λπ..

Η διαφοροποίηση των ατόμων με αναπηρία, διαφοροποιεί τόσο τους περιορισμούς, τις δυνατότητες και τις ανάγκες σε ατομικό επίπεδο, όσο και τις απαιτούμενες ενέργειες από την πλευρά της πολιτείας ώστε να τις αντιμετωπίσει. Συνεπώς, η κατηγοριοποίηση των ατόμων με αναπηρία παίζει κρίσιμο ρόλο στη διαφοροποιημένη-εξειδικευμένη αντιμετώπιση.

4. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το διεθνές και εθνικό θεσμικό πλαίσιο περιέχει σειρά προτάσεων και μέτρων σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένα από τα βασικότερα κείμενα για αυτό το ζήτημα:

ΟΗΕ

Πρότυποι Κανόνες για την Ισότητα των Ευκαιριών των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. (Απόφαση 48/96, 20 Δεκεμβρίου 1993). Οι πρότυποι κανόνες του ΟΗΕ υιοθετήθηκαν από το Ελληνικό Κοινοβούλιο με το Ν.2430/96

Ευρωπαϊκή Ένωση

- *Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.*

Το άρθρο 13 (πρώην άρθρο 6Α) της Συνθήκης παρέχει στην Κοινότητα τη δυνατότητα να προτείνει νομοθεσία με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων μεταξύ άλλων και για λόγους αναπηρίας.

- *Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.*

Το άρθρο 21 απαγορεύει τις διακρίσεις μεταξύ άλλων και για λόγους αναπηρίας. Το άρθρο 26 με το οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται τα δικαιώματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, το δικαίωμα να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινωνικό βίο.

- *Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων*

Στην παράγραφο 26 αναγνωρίζονται τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία να απολαμβάνουν συγκεκριμένων πρόσθετων μέτρων με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική τους ένταξη. Τα μέτρα αυτά αφορούν την επαγγελματική εκπαίδευση, την εργονομία, τη δυνατότητα πρόσβασης και μετακίνησης, τα μεταφορικά μέσα και την κατοικία.

- *Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (αναθεωρημένος)*

Αναφέρει ότι τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε τα άτομα με αναπηρία να ασκούν πλήρως το δικαίωμα στην αυτονομία, στην

κοινωνική αποκατάσταση και στη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Τα μέτρα, μεταξύ άλλων, αναφέρονται στον επαγγελματικό προσανατολισμό, στην επαγγελματική εκπαίδευση και μετεκπαίδευση, στα μέσα τεχνικής υποστήριξης που αποσκοπούν στην υπερπήδηση των επικοινωνιακών και κινητικών δυσχερειών.

- *Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2204/2002 της Επιτροπής*

Αναφέρεται στις ενισχύσεις για την απασχόληση εργαζομένων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση.

- *Οδηγία 2000/78 του Συμβουλίου*

Η Οδηγία αναφέρεται στη θέσπιση πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων, μεταξύ των οποίων και λόγω ειδικών αναγκών, στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη.

Σύνταγμα της Ελλάδος 2001

- Στο άρθρο 21, παρ. 6 αναφέρεται: «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας»

- Άρθρο 4 παράγραφος 1, αρχή της αναλογικής ισότητας.

- Άρθρο 116 παράγραφος 2, αναφέρεται στη λήψη μέτρων υπέρ των ομάδων οι οποίες τελούν υπό συνθήκες πραγματικής ανισότητας.

Ο συνδυασμός των ανωτέρω άρθρων του Συντάγματος επιτρέπει στο νομοθέτη να λάβει μέτρα για την προστασία και διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρία.

Νόμος 2643/1998

«Μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Τ.Α' 220/28.9.1998.

Νόμος 3304/2005

«Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού», ΦΕΚ 16 Α' /27.01.2005.

5. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία, συνιστά *μία πλευρά*, αντιμετώπισης του ζητήματος της αναπηρίας στενά αλληλένδετη με πολλές άλλες. Οι άλλες πλευρές είναι κυρίως το γενικότερο θέμα της πρόσβασης στο κοινωνικό περιβάλλον (υποδομές, υπηρεσίες κ.λπ.), το θέμα της εκπαίδευσης και το θέμα των κοινωνικών παροχών (ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, επιδόματα αναπηρίας). Ακολουθώντας, και η *επιχειρηματικότητα* συνιστά *μία πλευρά* της ένταξης στην παραγωγική διαδικασία, δίπλα στην *εξαρτημένη απασχόληση* και την *αυτο-απασχόληση*.

Οι λόγοι που συνηγορούν υπέρ της εργασίας των ατόμων με αναπηρία είναι πολλοί, δεδομένου ότι τα οφέλη αφορούν τόσο αυτά καθαυτά τα άτομα με αναπηρία και το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον τους, όσο και την ευρύτερη κοινωνία.

5.1 Οφέλη για τα άτομα με αναπηρία

Η εργασία των ατόμων με αναπηρία συνιστά βασικό στοιχείο της οικονομικής ανεξαρτησίας, της αυτοεκτίμησης, της προσωπικής ολοκλήρωσης και κοινωνικής ένταξης. Η κοινωνική ένταξη προκύπτει τόσο μέσω της κοινωνικής καταξίωσης, όσο και μέσω των κοινωνικών-διαπροσωπικών σχέσεων που αναπτύσσει μέσω της εργασίας ο εργαζόμενος με αναπηρία. Τα στοιχεία αυτά συνιστούν τους βασικούς λόγους για τους οποίους τα άτομα με αναπηρία επιδιώκουν και πρέπει να εργάζονται.

5.2 Οφέλη για το άμεσο περιβάλλον των ατόμων με αναπηρία

Είναι γνωστό ότι οι οικογένειες που έχουν άτομα με αναπηρία, υφίστανται επιπλέον οικονομική επιβάρυνση λόγω των πρόσθετων δαπανών για την κάλυψη των ποικίλων ειδικών αναγκών των ατόμων με αναπηρία. Επίσης, είναι συχνό φαινόμενο ένα άτομο με αναπηρία να μην εργάζεται, συνακόλουθα, στην περίπτωση των οικογενειών με άτομα με αναπηρία, ο λόγος των εξαρτημένων μελών ανά οικονομικώς ενεργό άτομο είναι μεγαλύτερος, στοιχείο που μειώνει το κατά κεφαλήν εισόδημα αυτών των οικογενειών. Ωστόσο, ακόμη και στην περίπτωση που ένα άτομο με αναπηρία

εργάζεται, πολύ συχνά συμβαίνει να εργάζεται με μειωμένο ωράριο και μειωμένες αποδοχές, ή να απασχολείται σε χαμηλά αμειβόμενη θέση εργασίας κ.λπ.. Και σε αυτή την περίπτωση το αποτέλεσμα είναι το χαμηλότερο ατομικό και οικογενειακό εισόδημα.

Συνεπώς, η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία, πέραν των θετικών επιπτώσεων σε προσωπικό επίπεδο, έχει ιδιαίτερα θετικές επιδράσεις στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον. Με την εργασία του, το απασχολούμενο άτομο με αναπηρία, μετατρέπεται από οικονομικά εξαρτημένο άτομο, σε άτομο που συμβάλλει στο οικογενειακό εισόδημα, συνεπώς το οικονομικό όφελος είναι διπλό.

5.3 Οφέλη για την κοινωνία

Το οικονομικό όφελος της κοινωνίας από την εργασία των ατόμων με αναπηρία είναι επίσης πολλαπλό. Προέρχεται από την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης στις επιχειρήσεις των ατόμων με αναπηρία, την αποδοτικότερη εργασία των ατόμων του οικογενειακού περιβάλλοντος των ατόμων με αναπηρία, εφόσον πλέον μπορούν να εργασθούν αναπόσπαστα από ποικίλες επιβαρύνσεις. Επιπλέον, τα οικονομικώς ανεξάρτητα άτομα με αναπηρία συνιστούν μία κοινωνική ομάδα με αυξημένη αγοραστική δύναμη σε σύγκριση με τα οικονομικώς εξαρτώμενα άτομα.

6. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Η εργασία μπορεί να πάρει τη μορφή *εξαρτημένης* απασχόλησης, της *αυτο-απασχόλησης* και της *επιχειρηματικής πρωτοβουλίας*. Στην περίπτωση της *εξαρτημένης* απασχόλησης, είναι προφανές, ότι τα άτομα με αναπηρία εξαρτώνται από τις αποφάσεις των εργοδοτών. Αντιθέτως, στις περιπτώσεις της *αυτο-απασχόλησης* και της *επιχειρηματικής δραστηριότητας*, η πρωτοβουλία ανήκει στα ίδια τα άτομα με αναπηρία και συνεπώς τα προβλήματα «μετατοπίζονται» από το πεδίο των «συνηθών» διακρίσεων και αποκτούν ποιοτικά άλλη διάσταση.

6.1 Κίνητρα

Τα κίνητρα για την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας από τα άτομα με αναπηρία μπορεί να είναι πολλά. Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένα προβλήματα τα οποία μεμονωμένα ή/και σε συνδυασμό μπορεί να αποτελέσουν ένα τέτοιο κίνητρο:

- Ανεργία,
- αδυναμία εύρεσης εργασίας λόγω της αναπηρίας,
- διακρίσεις στην απασχόληση (συμπεριφορά, ύψος αποδοχών, αναντιστοιχία με ικανότητες και προσδοκίες),
- μη προσαρμογή εργασιακού περιβάλλοντος στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία,
- απροθυμία εφοδιασμού με τα απαραίτητα τεχνικά βοηθήματα,
- επιθυμία ανεξαρτητοποίησης,
- επιθυμία για ελαστικές συνθήκες εργασίας (ωράριο κ.ά.).

6.2 Οφέλη από την επιχειρηματική δραστηριότητα

Τα οφέλη από την επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με αναπηρία είναι πολλά. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής:

- Μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας έχουν την ευκαιρία να αποδείξουν τις ικανότητές τους.
- Αυξάνεται η πιθανότητα τα άτομα με αναπηρία να ασχοληθούν με το αντικείμενο που πραγματικά τους ενδιαφέρει και που είναι πλησιέστερα στις ικανότητες και στο επίπεδο των γνώσεών τους.
- Υπάρχει μεγαλύτερη δυνατότητα στην ευελιξία των συνθηκών εργασίας και στην προσαρμογή τους στις ανάγκες της αναπηρίας.
- Αυξάνονται οι πιθανότητες πρόσληψης ατόμων με αναπηρία, εφόσον ο ίδιος ο εργοδότης είναι ενημερωμένος και ευαισθητοποιημένος.
- Δημιουργούνται ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για την εργονομική προσαρμογή του χώρου εργασίας και την απόκτηση των ειδικών τεχνικών βοηθημάτων για τα απασχολούμενα άτομα με αναπηρία.
- Η αντιστοίχιση του αντικειμένου της επιχείρησης με τις επιθυμίες, προσδοκίες, ικανότητες και γνώσεις των ατόμων με αναπηρία δημιουργεί μεγαλύτερα περιθώρια για επαγγελματική ανέλιξη και επιτυχία.
- Η αγορά αγαθών και υπηρεσιών που απευθύνονται στα άτομα με αναπηρία απαιτεί ειδικές γνώσεις και εμπειρία. Στο θέμα αυτό οι επιχειρηματίες ή/και εργαζόμενοι με αναπηρία έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα.
- Η επιτυχία της επιχειρηματικής δραστηριότητας μπορεί να αποτελέσει θετικό πρότυπο, τόσο για επιχειρηματικές πρωτοβουλίες των ατόμων με αναπηρία, όσο και γενικότερα για τις ικανότητες των ατόμων με αναπηρία.

6.3 Ανασταλτικοί παράγοντες για έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας από τα άτομα με αναπηρία

6.3.1 Δυσμενή χαρακτηριστικά των ατόμων με αναπηρία σε σχέση με το γενικό πληθυσμό

Μία σειρά από χαρακτηριστικά των ατόμων με αναπηρία, σε σχέση με το γενικό πληθυσμό, δημιουργούν δυσμενείς συνθήκες για την έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στη συνέχεια αναφέρονται τα κυριότερα από αυτά:

Ορισμένα χαρακτηριστικά οικονομικού περιεχομένου όπως είναι :

- Υψηλότερη ανεργία,
- μεγαλύτερη διάρκεια ανεργίας,
- υψηλότερο ποσοστό μερικώς απασχολουμένων,
- υψηλότερο ποσοστό εποχικώς απασχολουμένων,
- υψηλότερες δαπάνες λόγω της αναπηρίας (εξοπλισμός, διευθέτηση χώρου),
- παραμονή εκτός αγοράς εργασίας λόγω αναπηρίας (θεραπεία, αποκατάσταση),
- μακροχρόνια εξάρτηση από προνοιακά επιδόματα,
- σχετικά πιο περιορισμένες κοινωνικές σχέσεις,

έχουν ως αποτέλεσμα:

- Το χαμηλότερο εισόδημα,
- την περιορισμένη ικανότητα αυτοχρηματοδότησης και καταβολής ίδιας συμμετοχής,
- τη χαμηλή δανειοληπτική ικανότητα από το τραπεζικό σύστημα.

Επίσης δυσμενώς επηρεάζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα και οι παρακάτω παράγοντες:

- Η περιορισμένη απασχόληση των ατόμων με αναπηρία ως μισθωτών και η συνακόλουθη έλλειψη εμπειρίας.
- Η μακροχρόνια εξάρτηση από προνοιακά επιδόματα. Η έως προσφάτως ακολουθούμενη μονομερούς προνοϊακού τύπου αντιμετώπιση του θέματος της

αναπηρίας, είχε ως αποτέλεσμα τη λήψη αποκλειστικά «παθητικών» μέτρων στήριξης των ατόμων με αναπηρία. Η προσέγγιση αυτή έχει διαμορφώσει την αντίληψη τόσο των ατόμων με αναπηρία, όσο και των αρμόδιων φορέων και προσώπων που εμπλέκονται στο σχεδιασμό και υλοποίηση των πολιτικών, με αποτέλεσμα να περιορίζονται στο πεδίο των επιδομάτων και να μην αναζητούν άλλες ενεργητικότερες λύσεις (απασχόληση, αυτοαπασχόληση, επιχειρηματικότητα).

- Η σχετικά πρόσφατη, και συνεπώς ανεπαρκώς εμπεδωμένη, υιοθέτηση «ενεργητικών» πολιτικών στήριξης της απασχόλησης, αυτοαπασχόλησης και επιχειρηματικότητας.
- Το χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο.

Οι ανωτέρω παράγοντες αλληλο-επηρεάζονται, αλληλο-ενισχύονται και λειτουργούν αθροιστικά. Οι μεγάλες ελλείψεις της κοινωνίας σε όλο το πλέγμα των θεσμών και υποδομών που αφορούν τα άτομα με αναπηρία, δημιουργούν ένα περιοριστικό πλαίσιο που εμποδίζει την ισότιμη συμμετοχή τους σε όλο το φάσμα των κοινωνικών δραστηριοτήτων και κατά προέκταση στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας που συνιστά ένα ιδιαίτερα απαιτητικό τομέα. Επιπλέον, σε συνδυασμό με αυτές καθ' εαυτές τις δυσκολίες της αναπηρίας, συνιστούν μία εξαιρετικά δυσμενή αφετηρία (σε όρους οικονομικούς, κοινωνικούς, γνώσεων και εμπειρίας) για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας από τα άτομα με αναπηρία. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπ' όψιν στο σχεδιασμό και υλοποίηση των πολιτικών ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία, οι οποίες θα πρέπει να συμβάλλουν στην άρση των ανωτέρω μειονεκτημάτων και στην αποκατάσταση της ισότητας των ευκαιριών.

6.3.2 Οι επιπτώσεις των χαμηλών προσδοκιών

Σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας για την επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία είναι οι χαμηλές προσδοκίες. Τα ατομικά προβλήματα των ατόμων με αναπηρία, σε συνδυασμό με τις ελλείψεις της κοινωνίας, έχουν ως αποτέλεσμα οι προσδοκίες των ατόμων με αναπηρία για τον εαυτό τους, αλλά και οι προσδοκίες της

κοινωνίας για τα άτομα με αναπηρία να είναι χαμηλές. Το στοιχείο αυτό δημιουργεί ένα φαύλο κύκλο με επιπτώσεις στον τρόπο σκέψης και στη θεσμοθέτηση της κοινωνίας. Είναι προφανές, ότι όταν τα άτομα με αναπηρία, λόγω των χαμηλών προσδοκιών τους, αποδέχονται τη θέση τους στο περιθώριο της κοινωνίας, δεν διεκδικούν το ρόλο που πραγματικά και δικαιωματικά τους ανήκει. Παράλληλα, οι χαμηλές προσδοκίες της «υπόλοιπης» κοινωνίας, περιορίζουν την αντίληψή της για τις δυνατότητες προσφοράς των ατόμων με αναπηρία σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής (κοινωνία, οικονομία, πολιτισμός κ.λπ.). Αυτή η περιορισμένη αντίληψη, αποτυπώνεται τόσο στις ενέργειες, όσο και στις παραλήψεις της «κοινωνίας» για ζητήματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρία. Πιο συγκεκριμένα, η απουσία των ατόμων με αναπηρία από το πεδίο σκέψης της κοινωνίας, παράγει συμπεριφορές και θεσμούς από τους οποίους απουσιάζουν τα άτομα με αναπηρία και με τον τρόπο αυτό αναπαράγεται ο αποκλεισμός τους.

Η αντίληψη των χαμηλών προσδοκιών και η προνοιακή αντίληψη αλληλοτροφοδοτούνται. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το ζήτημα της επιχειρηματικότητας. Οι χαμηλές προσδοκίες, αποτέλεσμα παθητικών πολιτικών, τροφοδοτούν με τη σειρά τους και αναπαράγουν τη μονομερή προνοιακή αντιμετώπιση, σε βάρος των ενεργητικών πολιτικών.

6.3.3 Οι επιπτώσεις από την κατάργηση χορήγησης των επιδομάτων και της σύνταξης

Πέραν των ανωτέρω προβλημάτων, τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν και την περικοπή των επιδομάτων και της σύνταξης σε περίπτωση απασχόλησης ή/και έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Είναι προφανές και αποδεικνύεται στην πράξη, ότι οι περικοπές αυτές, συνιστούν εξαιρετικά σοβαρό ανασταλτικό παράγοντα για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της επιχειρηματικής δράσης που συνεπάγεται και οικονομικό ρίσκο, η απώλεια των επιδομάτων και της σύνταξης λειτουργεί ακόμη πιο αποτρεπτικά.

7. Η ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Πριν εξεταστεί το θέμα της πρόθεσης των ατόμων με αναπηρία να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα, θα πρέπει να αποτυπωθεί η υπάρχουσα κατάσταση. Η μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης (έκταση, είδος δραστηριότητας, προβλήματα κ.λπ.) μπορεί να αξιοποιηθεί στη διαδικασία ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ατόμων με αναπηρία. Σύμφωνα με εκτιμήσεις η τρέχουσα επιχειρηματική δραστηριότητα ατόμων με ψυχική αναπηρία, των κωφών και ιδίως των τυφλών είναι εξαιρετικά περιορισμένη, σε αντίθεση με την επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με κινητική αναπηρία που είναι σχετικά πιο διαδεδομένη. Σε άλλες κατηγορίες αναπηρίας (σακχαρώδης διαβήτης, καρδιοπάθειες, ασθένειες του αίματος κ.λπ.), δεν εντοπίζεται κάποιος ειδικός περιορισμός που να λειτουργεί ανασταλτικά στην άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας.

7.1 Η πρόθεση των ατόμων με αναπηρία για επιχειρηματική δραστηριότητα

Αποτελεί βασική διαπίστωση, ότι τόσο η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας, όσο και η συμμετοχή τους στην επιχειρηματική δραστηριότητα, είναι χαμηλότερη από τις προθέσεις τους. Στην ΕΕ-15 το ποσοστό των εργαζομένων ατόμων με αναπηρία στο σύνολο των ατόμων με αναπηρία, ανέρχεται περίπου στο 47%, και είναι πολύ χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό που χαρακτηρίζει το σύνολο του πληθυσμού (63%). Επιπλέον, έχει διαπιστωθεί ότι πολύ μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων με αναπηρία έχει πρόθεση να εργασθεί.

Επίσης βασική διαπίστωση αποτελεί το στοιχείο, ότι η σύγκλιση της *πρόθεσης* για ένταξη στην αγορά εργασίας με την *πραγματική* ένταξη, εξαρτάται από τις επικρατούσες συνθήκες και την εξασφάλιση στοιχειωδών προϋποθέσεων. Αυτό προκύπτει και από τα στοιχεία του Πίνακα 1, από τα οποία καθίσταται προφανές ότι σε χώρες με μεγαλύτερη παράδοση στις πολιτικές αντιμετώπισης της αναπηρίας (Γαλλία, Φιλανδία) η απόκλιση ανάμεσα στο ποσοστό εργαζομένων χωρίς αναπηρία και των ατόμων με αναπηρία είναι πολύ μικρότερη, σε σχέση με την αντίστοιχη απόκλιση σε χώρες χωρίς ανάλογη παράδοση (Ελλάδα, Ισπανία).

Πίνακας 1: Ποσοστό εργαζομένων στον πληθυσμό χωρίς αναπηρία και στον πληθυσμό των ατόμων με ελαφριά και βαριά αναπηρία

	Χωρίς αναπηρία, (%)	Με ελαφριά αναπηρία		Με βαριά αναπηρία	
		Ποσοστό, (%)	Απόκλιση από το ποσοστό χωρίς αναπηρία, (ποσοστιαίες μονάδες)	Ποσοστό, (%)	Απόκλιση από το ποσοστό χωρίς αναπηρία, (ποσοστιαίες μονάδες)
Γαλλία	63,7	50,0	-13,7	36,4	-27,3
Φινλανδία	62,0	47,0	-15,0	26,6	-35,4
Ιταλία	53,3	36,8	-16,5	21,2	-32,1
Ισπανία	49,9	28,5	-21,4	13,8	-36,1
Ελλάδα	58,6	35,5	-23,1	16,7	-41,9

Πηγή: EUROSTAT 2001

Η απόκλιση ανάμεσα στο ποσοστό εργαζομένων χωρίς αναπηρία και των ατόμων με ελαφρά αναπηρία κυμαίνεται από 13,7% έως 23,1 %, ενώ στην περίπτωση των ατόμων με βαριά αναπηρία η απόκλιση κυμαίνεται από 27,3% έως 41,9%. Αυτή η απόκλιση αποδεικνύει τη συστηματική διάκριση και αποκλεισμό που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία από την απασχόληση.

Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία με οποιαδήποτε μορφή (απασχολούμενοι, αυτο-απασχολούμενοι, επιχειρηματίες) είναι πρωτίστως ζήτημα εξασφάλισης των προϋποθέσεων, γιατί η πρόθεση των ατόμων με αναπηρία πρέπει να θεωρείται, στις περισσότερες των περιπτώσεων, ως δεδομένη. Μελέτες στην Ελλάδα και το εξωτερικό διαπιστώνουν τη θέληση των ατόμων με αναπηρία να εργασθούν ως μισθωτοί, ως αυτοαπασχολούμενοι, αλλά και ως επιχειρηματίες. Το ζητούμενο, συνεπώς, δεν είναι τόσο οι προθέσεις των ατόμων με αναπηρία, όσο οι προϋποθέσεις για να υλοποιήσουν τις προθέσεις τους.

7.2 Η πρόθεση και οι προϋποθέσεις για άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας

Η πρόθεση των ατόμων με αναπηρία να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα επηρεάζεται από τις προϋποθέσεις που άμεσα και έμμεσα επηρεάζουν τη συγκεκριμένη διαδικασία. Η έννοια «προϋποθέσεις», ωστόσο, είναι μία γενική διατύπωση, η οποία περιλαμβάνει ζητήματα που σχετίζονται τόσο με τα διαμορφωμένα ατομικά χαρακτηριστικά των ατόμων με αναπηρία, όσο και με τα γενικά κοινωνικά και θεσμικά ζητήματα, όπως είναι η ευρύτερη κοινωνική και οικονομική θέση των ατόμων με αναπηρία και το ειδικό θεσμικό πλαίσιο-σύστημα κινήτρων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας για τα άτομα με αναπηρία.

Ειδικής αναφοράς χρήζει το μείζον ζήτημα της περικοπής των κοινωνικών παροχών προς τα άτομα με αναπηρία σε περίπτωση ένταξης στην παραγωγική διαδικασία. Όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια, ενώ υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για συμμετοχή στο πρόγραμμα «Ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας των Ατόμων με Αναπηρία» του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ., τελικώς πολύ μικρότερο ποσοστό από αυτό των αρχικώς ενδιαφερομένων υποβάλλει αίτηση για ένταξη στο πρόγραμμα, διότι αποθαρρύνεται από την περικοπή των επιδομάτων και της σύνταξης.

Εν κατακλείδι, η σχέση των ατόμων με αναπηρία με την επιχειρηματικότητα δε μπορεί παρά να αντανakλά τη γενικότερη θέση τους στην οικονομική και ευρύτερη κοινωνική ζωή, λαμβανομένων υπ' όψιν, βέβαια, των ειδικών απαιτήσεων της επιχειρηματικότητας. Ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία από διάφορες πλευρές της κοινωνικής ζωής (εκπαίδευση, απασχόληση, πρόσβαση στο σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών) λειτουργεί περιοριστικά στην πρόσληψη γνώσεων, εμπειρίας, πλεονάσματος οικονομικών πόρων, αυτοπεποίθησης, αυτογνωσίας, στοιχεία απαραίτητα για την άσκηση αυτόνομης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Συνεπώς, η αξιολόγηση της πρόθεσης των ατόμων με αναπηρία για άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας δε θα πρέπει να γίνει με αναφορά σε ένα αόριστο κοινωνικό-οικονομικό-θεσμικό περιβάλλον, αλλά στις συγκεκριμένες κοινωνικές-οικονομικές συνθήκες που επικρατούν και στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο.

8. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Οι κυριότερες πιθανές πηγές εισοδήματος των ατόμων με αναπηρία μπορεί να είναι οι εξής:

A. «Παθητικές» πηγές εισοδήματος

- επιδόματα αναπηρίας
- συντάξεις λόγω αναπηρίας

B. «Ενεργητικές» πηγές εισοδήματος

B1. Εξαρτημένη απασχόληση

- Δημόσιου τομέα
- Ιδιωτικού τομέα

B2. Αυτό-απασχόληση

B3. Επιχειρηματική δραστηριότητα

- ανεξάρτητη
- σε οικογενειακή επιχείρηση
- σε συνεργασία με τρίτους (άτομα με αναπηρία, ή όχι)

B4. Συμμετοχή σε συνεταιρισμό (κοινωνικό ή όχι)

Σχεδόν κατά αντίστοιχο τρόπο είναι δυνατόν να ομαδοποιηθούν και οι πολιτικές στήριξης των ατόμων με αναπηρία:

- προνοιακές πολιτικές (επιδόματα, συντάξεις), (A)
- πολιτικές από την πλευρά της *ζήτησης* εργασίας: Επιχορήγηση εργοδοτών για απασχόληση ατόμων με αναπηρία, υποστηριζόμενη απασχόληση, (B1),
- πολιτικές από την πλευρά της *προσφοράς* εργασίας:, αυτό-απασχόληση, επιχειρηματική δραστηριότητα, (B2, B3, B4).

Οι πολιτικές από την πλευρά της *προσφοράς* εργασίας (στήριξη αυτο-απασχόλησης και ιδίως στήριξη επιχειρηματικής δραστηριότητας), έχουν εμφανισθεί σχετικά πρόσφατα και σχετίζονται με την εξάπλωση της αντίληψης της αναπηρίας ως θέματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η αυτο-απασχόληση και η επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με αναπηρία εμφανίστηκε πρώτα σε χώρες με σχετικά χαμηλότερο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Αυτό το γεγονός, που εκ πρώτης όψεως φαίνεται παράδοξο, έχει την ερμηνεία ότι στις χώρες αυτές το κράτος πρόνοιας είναι λιγότερο αναπτυγμένο και η εξασφάλιση εξαρτημένης εργασίας περιορισμένη, με αποτέλεσμα τα άτομα με αναπηρία να αναγκάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό να καταφύγουν σε ατομικές λύσεις.

8.1 Η αντιμετώπιση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία διεθνώς

Η επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία συνιστά ένα σημαντικό ζήτημα που απασχολεί τόσο τους διεθνείς οργανισμούς, όσο και τις εθνικές κυβερνήσεις πολλών ανεπτυγμένων χωρών. Η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία, μαζί με την ενίσχυση της απασχόλησης και της αυτο-απασχόλησης συνιστούν οργανικά στοιχεία της στρατηγικής αντιμετώπισης των προβλημάτων της αναπηρίας. Στο πλαίσιο αυτό θεσμοθετούνται ολοκληρωμένες πολιτικές που περιλαμβάνουν θεσμική, οικονομική, χρηματοδοτική, τεχνική κ.λπ. υποστήριξη της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία.

8.2 Η προώθηση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία στην

Ελλάδα

Οι φορείς που ασχολούνται με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία είναι το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας μέσω του Ο.Α.Ε.Δ. και το Υπουργείο Ανάπτυξης μέσω του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ..

8.2.1 Τα προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ.

Ο Ο.Α.Ε.Δ. στηρίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με αναπηρία με την υλοποίηση ειδικών προγραμμάτων. Επίσης παρέχει ένα πλέγμα εξατομικευμένων συνοδευτικών - υποστηρικτικών υπηρεσιών από εξειδικευμένους εργασιακούς συμβούλους. Η ενίσχυση των ατόμων με αναπηρία γίνεται μέσω γενικότερων προγραμμάτων που απευθύνονται σε άτομα που αντιμετωπίζουν πρόσθετες δυσκολίες για την ένταξή τους στην παραγωγική διαδικασία (γυναίκες, απεξαρτημένα άτομα, αποφυλακισμένοι κ.ά.)

α. Προγράμματα για την επιδότηση νέων θέσεων εργασίας και νέων ελεύθερων επαγγελματιών.

α.1 Πρόγραμμα επιδότησης νέων θέσεων εργασίας

- Πρόγραμμα πλήρους απασχόλησης τετραετούς διάρκειας,
- πρόγραμμα μερικής απασχόλησης τετραετούς διάρκειας,
- πρόγραμμα πλήρους απασχόλησης με σύμβαση ορισμένου χρόνου.

α.2 Πρόγραμμα επιδότησης νέων ελεύθερων επαγγελματιών

- Η διάρκεια επιχορήγησης είναι τετραετής.
- Το ποσό επιχορήγησης κυμαίνεται από 16.600 € έως 18.100 €. Το βασικό ποσό της επιχορήγησης (16.000 €) προσauξάνεται κατά 1.500 €, εάν ο νέος ελεύθερος επαγγελματίας είναι άτομο με ποσοστό αναπηρίας άνω του 67%.
- Το ποσό της επιχορήγησης καταβάλλεται ως εξής: Τον 1ο χρόνο 7.600 € και ακολουθούν τρεις ισόποσες ετήσιες δόσεις των 3.000 €.

α.3 Πρόγραμμα επιχορήγησης για την εργονομική διευθέτηση του χώρου εργασίας ατόμων με αναπηρία που εντάσσονται στο πρόγραμμα νέων θέσεων εργασίας, ή νέων ελεύθερων επαγγελματιών

Η εργονομική διευθέτηση του χώρου εργασίας επιδοτείται με συμμετοχή στην δαπάνη έως 90% του συνολικού κόστους της και μέχρι του ύψους των 2.400 € για κάθε μία από τις εργονομικές διευθετήσεις χώρου εργασίας που κρίνονται αναγκαίες.

β. Συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα με την ΕΕ (μέτρο 2.2 στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Απασχόληση & επαγγελματική κατάρτιση"

β.1 Επιδότηση εργοδοτών για πρόσληψη ατόμων ευπαθών κοινωνικών ομάδων

β.2 Επιχορήγηση νέων ελεύθερων επαγγελματιών ατόμων ευπαθών κοινωνικών ομάδων

Η διάρκεια επιχορήγησης είναι 16 μήνες, το ποσό επιχορήγησης 10.600 €, το οποίο προσauξάνεται κατά 1.400 € εάν το άτομο είναι γυναίκα, ή είναι άνω των 45 ετών.

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Υπηρεσίας Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων του Ο.Α.Ε.Δ., μέσω των προγραμμάτων εθνικής πολιτικής του Ο.Α.Ε.Δ. διάρκειας τριών

ετών, εντάχθηκαν στην αγορά εργασίας κατά το διάστημα 1997-2001, 11.715 άτομα διαφόρων ευπαθών ομάδων πληθυσμού, εκ των οποίων τα 9.359 ήταν άτομα με αναπηρία.

Πίνακας 2: Υπαγωγές ατόμων με αναπηρία ανά πρόγραμμα, 1999-2001

Έτος	Νέες Θέσεις Εργασίας	Νέοι Ελεύθεροι Επαγγελματίες	Σύνολο
1999	885	380	1.265
2000	2.036	664	2.700
2001	2.071	416	2.487
Σύνολο	4.992	1.460	6.452

Πηγή: Υπηρεσία Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων του Ο.Α.Ε.Δ., 2002

Στον παραπάνω αριθμό των ωφελούμενων ατόμων, θα πρέπει να προστεθεί και ο αριθμός αυτών που παρακολούθησαν μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης, ο οποίος για το διάστημα 2000-2001 ανέρχονταν σε 586 άτομα. Επίσης μέσω των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων του Ο.Α.Ε.Δ. και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» και της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας «Απασχόληση», ωφελήθηκαν για το διάστημα 2000-2001, 3.933 άτομα διαφόρων ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Από το ύψος της επιχορήγησης των προγραμμάτων του Ο.Α.Ε.Δ. προκύπτει ότι πρόκειται για περιορισμένες ενισχύσεις στήριξης της αυτο-απασχόλησης, ή επιχειρηματικής δραστηριότητας πολύ μικρής κλίμακας. Τα προγράμματα του ΥΠ.ΑΝ./Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ., απευθύνονται σε μεγαλύτερης κλίμακας επιχειρηματικές πρωτοβουλίες.

8.2.2 Το πρόγραμμα του Υπουργείου Ανάπτυξης / Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. «Ενίσχυση Επιχειρηματικότητας Ατόμων με Αναπηρίες»

Το πρόγραμμα «Ενίσχυση Επιχειρηματικότητας Ατόμων με Αναπηρίες» εντάσσεται στο Μέτρο 2.8 - Ενθάρρυνση Επιχειρηματικότητας Ομάδων Πληθυσμού του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» και εγκρίθηκε με την απόφαση της ΕΕ C(2001)-550 της 14/3/2001. «Αρχή Εφαρμογής» του προγράμματος είναι το Υπουργείο Ανάπτυξης / Γενική Γραμματεία Βιομηχανίας, Διεύθυνση ΜΜΕ που

παρακολουθεί και εποπτεύει τον τρόπο υλοποίησής του. «Φορέας Υλοποίησης» είναι ο Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. Α.Ε., ο οποίος έχει την ευθύνη της διαχείρισης και παρακολούθησης υλοποίησης του προγράμματος. Ο προϋπολογισμός του προγράμματος ανέρχεται σε 7.226.000 €, εκ των οποίων η δημόσια δαπάνη είναι 3.613.000 €. Το πρόγραμμα υλοποιείται σε κύκλους. Ο α' κύκλος βρίσκεται στη φάση υλοποίησης των επενδυτικών σχεδίων, ο β' κύκλος βρίσκεται στη φάση έναρξης υλοποίησης των επενδυτικών σχεδίων, ενώ ετοιμάζεται η προκήρυξη του γ' κύκλου.

• Δημοσιοποίηση-ενημέρωση

Η δημοσιοποίηση του προγράμματος φαίνεται ότι είναι ικανοποιητική. Αυτό προκύπτει τόσο από τις ενέργειες δημοσιοποίησης που έγιναν από πλευράς Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ., αλλά και από την ΕΣΑΕΑ στους φορείς - μέλη της, όσο και από το ενδιαφέρον που έδειξαν τα άτομα με αναπηρία μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας, αλλά και προσωπικής προσέλευσης για περαιτέρω ενημέρωση. Εκτιμάται ότι ενδιαφέρον με τους ανωτέρω τρόπους έδειξαν περίπου 700 άτομα, ενώ 142 από αυτά υπέβαλαν αίτηση ένταξης στο πρόγραμμα .

• Αριθμός αιτήσεων-ανταπόκριση των ατόμων με αναπηρία στο πρόγραμμα

Παρά την επαρκή δημοσιοποίηση και την εκδήλωση ενδιαφέροντος για περαιτέρω ενημέρωση που έδειξαν τα άτομα με αναπηρία, η τελική ανταπόκριση για ένταξη στο πρόγραμμα, κρίνεται μάλλον ως περιορισμένη. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί στους εξής παράγοντες:

- Πρωτίστως στην περικοπή των επιδομάτων και της σύνταξης σε περίπτωση ένταξης στο πρόγραμμα²,
- στην απουσία υποστηρικτικών μηχανισμών για τη διαδικασία υποβολής των αιτήσεων,
- στο υψηλό κόστος σύνταξης του φακέλου το οποίο δεν αποτελεί επιλέξιμη δαπάνη,
- ενδεχομένως στην έλλειψη ενημέρωσης των στελεχών του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. για την κατάλληλη αντιμετώπιση/επικοινωνία με τα άτομα με αναπηρία.

² Υπολογίζεται ότι σε κάθε υποβληθείσα αίτηση, αντιστοιχούν περίπου 3-4 ενδιαφερόμενοι οι περισσότεροι των οποίων δεν υπέβαλαν αίτηση για αυτόν ακριβώς το λόγο.

• **Ποσοστό έγκρισης, απόρριψης, βαθμός υλοποίησης**

Ο αριθμός των αιτήσεων στον α΄ κύκλο ανέρχεται σε 70. Από αυτά τα επιχειρηματικά σχέδια υλοποιήθηκαν, ή βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης μόλις 30. Συνεπώς, ο βαθμός υλοποίησης κρίνεται ως ιδιαίτερα χαμηλός.

Σημαντική είναι η παρατήρηση ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αποτυχίας εμφανίζεται όχι στο στάδιο της αρχικής αξιολόγησης, αλλά στα ήδη εγκεκριμένα επιχειρηματικά σχέδια. Συγκεκριμένα, ενώ στην αρχική αξιολόγηση απορρίφθηκαν μόνο 12 από τα 70 επιχειρηματικά σχέδια (17%), από τα ήδη εγκεκριμένα (57) αποσύρθηκαν (για διάφορους λόγους) τα 27, (47%).

Το γεγονός αυτό επιτρέπει τη διατύπωση της άποψης, ότι ενώ από τα άτομα με αναπηρία υπάρχει η έμπρακτη πρόθεση για έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, (εκδήλωση ενδιαφέροντος, σύνταξη φακέλου, καταβολή του σχετικού κόστους κ.λπ.), λείπουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ολοκλήρωση της επένδυσης. Ως «κατάλληλες προϋποθέσεις» μπορεί να αναφερθούν οι εξής παράγοντες, οι οποίοι σε αρκετές περιπτώσεις ενδεχομένως να συνδέονται μεταξύ τους:

- Η ανεπαρκής ενημέρωση των υποψήφιων επενδυτών, με αποτέλεσμα την εμπλοκή σε διαδικασίες επιχειρηματικής δραστηριότητας χωρίς πλήρη επίγνωση των απαιτήσεων,
- η απουσία υποστηρικτικών μηχανισμών και η συνακόλουθη έλλειψη τεχνικής στήριξης για την υπέρβαση κρίσιμων εμποδίων.

Πίνακας 3 : Έγκριση-απόρριψη και βαθμός υλοποίησης των επιχειρηματικών σχεδίων α΄ κα β΄ κύκλου

	Α΄ κύκλος	Β΄ κύκλος
Αριθμός αιτήσεων	70	72
Απορρίφθηκαν	12	12
(λόγω έλλειψης δικαιολογητικών)	(4)	(4)
(δήλωση αδυναμίας, ανεπάρκειας επιχειρ.σχεδίου)	(8)	(8)
Εγκρίθηκαν	57	60
Ανακλήθηκαν μετά την έγκριση	27	-
Υπό υλοποίηση	20	-
Ολοκληρώθηκαν (έως 1/3/2005)	10	-

- **Λόγοι απόρριψης ή/και απόσυρσης ενδιαφέροντος (α' κύκλος)**

Οι βασικότεροι λόγοι απόρριψης των αιτήσεων από τον Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. είναι: η ελλιπής κατάθεση δικαιολογητικών, η αδυναμία ορθής υποβολής της πρότασης, η ανεπαρκής τεκμηρίωση του φακέλου και η αδυναμία κάλυψης της ίδιας συμμετοχής.

Όσον αφορά τους λόγους απόσυρσης από τα άτομα με αναπηρία, οι βασικότεροι είναι η αδυναμία υλοποίησης του σχεδίου λόγω επιδείνωσης της υγείας και διάφοροι άλλοι «υποκειμενικοί» λόγοι. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, μέρος των «υποκειμενικών» λόγων ενδεχομένως να σχετίζεται και με την έλλειψη υποστηρικτικών μηχανισμών.

- **Γεωγραφική κάλυψη της χώρας**

Α' κύκλος

Η γεωγραφική κάλυψη είναι *περιορισμένη* δεδομένου ότι κατατέθηκαν προτάσεις μόνο από 28 νομούς της χώρας. Ο Ν. Αττικής και ο Ν. Θεσσαλονίκης συγκεντρώνουν μαζί το 42,5 % των προτάσεων, το 61,0 % του προϋπολογισμού και το 45,4 % των προβλεπόμενων νέων θέσεων εργασίας, (βλ. Πίνακα 7).

Β' κύκλος

Στο β' κύκλο η γεωγραφική κάλυψη περιορίστηκε περισσότερο σε σχέση με τον α' κύκλο, δεδομένου ότι *εγκρίθηκαν* προτάσεις μόλις από 20 νομούς της χώρας. Ταυτόχρονα αυξήθηκε ο βαθμός συγκέντρωσης στο Ν. Αττικής και στο Ν. Θεσσαλονίκης. Οι δύο νομοί συγκεντρώνουν μαζί το 57,6 % των προτάσεων, το 61,0 % του προϋπολογισμού και το 64,9 % των προβλεπόμενων νέων θέσεων εργασίας, (βλ. Πίνακα 8).

- **Νέες θέσεις εργασίας**

Α' κύκλος

Αρχικά, με βάση το *σύνολο* των αιτήσεων ο αναμενόμενος αριθμός των νέων θέσεων εργασίας ήταν 96. Ωστόσο, με βάση τα *υλοποιηθέντα* και υπό *υλοποίηση* επιχειρηματικά σχέδια (30), ο αριθμός των νέων θέσεων εργασίας μειώθηκε σε περίπου 41. Αν όμως συνυπολογισθεί και η *απασχόληση* των επιχειρηματιών, τότε ο αριθμός των νέων θέσεων εργασίας εκτιμάται ότι μπορεί να ανέλθει στις 53.

Με βάση το σύνολο των προτάσεων, ο αριθμός των νέων θέσεων εργασίας ανά επενδυτικό σχέδιο είναι 1,4 θέσεις. Το μέσο κόστος κάθε νέας θέσης εργασίας ανέρχεται σε 66.000 €, ενώ αν συνυπολογισθούν και οι θέσεις εργασίας των επιχειρηματιών, τότε το μέσο κόστος μειώνεται περίπου σε 51.000 € .

Β' κύκλος

Από τις εγκεκριμένες προτάσεις του β' κύκλου αναμένεται η δημιουργία 97 νέων θέσεων εργασίας. Με την υπόθεση ότι ο βαθμός υλοποίησης θα είναι ο ίδιος με αυτόν της α' φάσης, αναμένεται η μείωση του αριθμού των νέων θέσεων σε 42, και με τον συνυπολογισμό της απασχόλησης των επιχειρηματιών να ανέλθει τελικώς στις 55.

Με βάση το σύνολο των εγκεκριμένων προτάσεων, ο αριθμός των νέων θέσεων εργασίας ανά επενδυτικό σχέδιο είναι 1,6 θέσεις. Το μέσο κόστος κάθε νέας θέσης εργασίας ανέρχεται σε 47.000 €, ενώ αν συνυπολογισθούν και οι θέσεις εργασίας των επιχειρηματιών, τότε το μέσο κόστος μειώνεται περίπου σε 36.000 € .

• Το ύψος του προϋπολογισμού των προτάσεων

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι προδιαγραφές του προγράμματος, για τον α' και β' κύκλο, θέτουν κατώτατο όριο για το ύψος των επενδυτικών σχεδίων τις 30.000 €. Το ανώτατο όριο διαμορφώνεται σε 90.000 € για τους κλάδους του εμπορίου, υπηρεσιών και τουρισμού και 150.000 € για τη μεταποίηση.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η κατανομή των προτάσεων σύμφωνα με το ύψος του προτεινόμενου προϋπολογισμού ανεξαρτήτως κλάδου οικονομικής δραστηριότητας. Τόσο στον α', όσο και στον β' κύκλο τα περισσότερα επενδυτικά σχέδια (σχεδόν τα 2/3) είχαν προϋπολογισμό μεταξύ 51.000 και 100.000 €, με μέσο όρο τις 67.000 και 59.000 € αντιστοίχως.

Πίνακας 4: Κατανομή του συνόλου των προτάσεων α' κύκλου σύμφωνα με το ύψος του προτεινόμενου προϋπολογισμού

Προϋπολογισμός, (1000 €)	Αριθμός προτάσεων	Ποσοστό, (%)
Έως 50	10	14,9
51 - 100	39	58,2
101 - 150	14	20,9
151 και άνω	4	6,0
Σύνολο	67	100,0

Πίνακας 5: Κατανομή των εγκεκριμένων προτάσεων β' κύκλου σύμφωνα με το ύψος του προτεινόμενου προϋπολογισμού

Προϋπολογισμός, (1000 €)	Αριθμός προτάσεων	Ποσοστό, (%)
Έως 50	10	16,9
51 - 100	39	66,1
101 - 150	10	16,9
151 και άνω	0	0,0
Σύνολο	59	100,0

Πίνακας 6: Κατανομή των προτάσεων α' και β' κύκλου σύμφωνα με το ύψος του προτεινόμενου προϋπολογισμού

Προϋπολογισμός, (1000 €)	Αριθμός προτάσεων	Ποσοστό, (%)
Έως 50	20	15,9
51 - 100	78	61,9
101 - 150	24	19,0
151 και άνω	4	3,2
Σύνολο	126	100,0

Πίνακας 7: Βασικά μεγέθη των προτάσεων (σύνολο αιτήσεων) του α' κύκλου

	Νομός	Αριθμός προτάσεων	Προϋπολ. (1000 €)	Νέες θέσεις εργασίας	Μέσος προϋπ. (1000 €)	Θέσεις εργασίας/ πρόταση	Κόστος/νέα θέση εργασίας (1000 €)
1	Αττικής	18	1628	19	90,4	1,1	85,7
2	Θεσ/νίκης	9	1066	15	118,4	1,7	71,1
3	Τρικάλων	3	310	5	103,3	1,7	62,0
4	Λέσβου	3	200	2	66,7	0,7	100,0
5	Χίου	3	189	13	63,0	4,3	14,5
6	Αιτωλοακ.	3	172	4	57,3	1,3	43,0
7	Ιωαννίνων	2	240	5	120,0	2,5	48,0
8	Πέλλας	2	232	3	116,0	1,5	77,3
9	Ηρακλείου	2	210	1	105,0	0,5	210,0
10	Αρκαδίας	2	187	0	93,5	0,0	-
11	Καβάλας	2	182	1	91,0	0,5	182,0
12	Ρέθυμνο	2	180	5	90,0	2,5	36,0
13	Ευβοίας	2	180	2	90,0	1,0	90,0
14	Λάρισας	2	143	1	71,5	0,5	143,0
15	Αχαΐας	1	164	3	164,0	3,0	54,7
16	Χανίων	1	150	2	150,0	2,0	75,0
17	Δράμας	1	141	2	141,0	2,0	70,5
18	Ζακύνθου	1	107	5	107,0	5,0	21,4
19	Λευκάδος	1	95	0	95,0	0,0	-
20	Έβρου	1	90	0	90,0	0,0	-
21	Φλώρινας	1	88	1	88,0	1,0	88,0
22	Άρτας	1	83	3	83,0	3,0	27,7
23	Καστοριάς	1	78	1	78,0	1,0	78,0
24	Ηλείας	1	73	1	73,0	1,0	73,0
25	Βοιωτίας	1	62	1	62,0	1,0	62,0
26	Λακωνίας	1	43	0	43,0	0,0	-
27	Δωδεκαν.	1	39	0	39,0	0,0	-
28	Ξάνθης	1	0	1	0,0	1,0	0,0
Σύνολο		69	6.332	96	91,8	1,4	66,0

Πίνακας 8: Βασικά μεγέθη των εγκεκριμένων προτάσεων του β' κύκλου

	Νομός	Αριθμός προτά- σεων	Προϋπολ. (1000 €)	Νέες θέσεις εργασίας	Μέσος προϋπ. (1000 €)	Θέσεις εργασίας/πρό- ταση	Κόστος/νέα θέση εργασίας (1000 €)
1	Αττικής	24	2.049	42	85,4	1,8	48,8
2	Θεσ/νίκης	10	744	21	74,4	2,1	35,4
3	Καβάλας	3	319	1	106,3	0,3	319,0
4	Κορινθίας	2	174	4	87,0	2,0	43,5
5	Χαλκιδικής	2	130	2	65,0	1,0	65,0
6	Μαγνησίας	2	129	1	64,5	0,5	129,0
7	Χανίων	2	113	4	56,5	2,0	28,3
8	Κυκλάδων	2	110	2	55,0	1,0	55,0
9	Τρικάλων	1	134	1	134,0	1,0	134,0
10	Ημαθίας	1	96	1	96,0	1,0	96,0
11	Ιωαννίνων	1	79	3	79,0	3,0	26,3
12	Αιτωλ/νίας	1	77	2	77,0	2,0	38,5
13	Λασιθίου	1	77	2	77,0	2,0	38,5
14	Αρκαδίας	1	69	2	69,0	2,0	34,5
15	Σερρών	1	57	1	57,0	1,0	57,0
16	Αχαΐας	1	55	0	55,0	0,0	-
17	Κεφαλληνίας	1	49	0	49,0	0,0	-
18	Πιερίας	1	45	6	45,0	6,0	7,5
19	Λευκάδας	1	36	1	36,0	1,0	36,0
20	Ηρακλείου	1	33	1	33,0	1,0	33,0
Σύνολο		59	4.575	97	77,5	1,6	47,2

Πίνακας 9: Βασικά μεγέθη των προτάσεων α' και β' κύκλου*

	Νομός	Αριθμός προτάσεων	Προϋπολ (1000 €)	Νέες θέσεις εργασίας	Μέσος προϋπ. (1000 €)	Θέσεις εργασίας/πρόταση	Κόστος/νέα θέση εργασίας (1000 €)
1	Αττικής	42	3.677	61	87,5	1,5	60,3
2	Θεσ/νίκης	19	1.810	36	95,3	1,9	50,3
3	Καβάλας	5	501	2	100,2	0,4	250,5
4	Αιτωλ/νίας	4	249	6	62,3	1,5	41,5
5	Τρικάλων	4	444	6	111,0	1,5	74,0
6	Χίου	3	189	13	63,0	4,3	14,5
7	Λέσβου	3	200	2	66,7	0,7	100,0
8	Ηρακλείου	3	243	2	81,0	0,7	121,5
9	Αρκαδίας	3	256	2	85,3	0,7	128,0
10	Χανίων	3	263	6	87,7	2,0	43,8
11	Ιωαννίνων	3	319	8	106,3	2,7	39,9
12	Κυκλάδων	2	110	2	55,0	1,0	55,0
13	Μαγνησίας	2	129	1	64,5	0,5	129,0
14	Χαλκιδικής	2	130	2	65,0	1,0	65,0
15	Λευκάδας	2	131	1	65,5	0,5	131,0
16	Λάρισας	2	143	1	71,5	0,5	143,0
17	Κορινθίας	2	174	4	87,0	2,0	43,5
18	Ευβοίας	2	180	2	90,0	1,0	90,0
19	Ρέθυμνο	2	180	5	90,0	2,5	36,0
20	Αχαΐας	2	219	3	109,5	1,5	73,0
21	Πέλλας	2	232	3	116,0	1,5	77,3
22	Ξάνθης	1	0	1	0,0	1,0	0,0
23	Δωδεκαν.	1	39	0	39,0	0,0	-
24	Λακωνίας	1	43	0	43,0	0,0	-
25	Πιερίας	1	45	6	45,0	6,0	7,5
26	Κεφαλληνίας	1	49	0	49,0	0,0	-
27	Σερρών	1	57	1	57,0	1,0	57,0
28	Βοιωτίας	1	62	1	62,0	1,0	62,0
29	Ηλείας	1	73	1	73,0	1,0	73,0
30	Λασιθίου	1	77	2	77,0	2,0	38,5
31	Καστοριάς	1	78	1	78,0	1,0	78,0
32	Άρτας	1	83	3	83,0	3,0	27,7
33	Φλώρινας	1	88	1	88,0	1,0	88,0
34	Έβρου	1	90	0	90,0	0,0	-
35	Ημαθίας	1	96	1	96,0	1,0	96,0
36	Ζακύνθου	1	107	5	107,0	5,0	21,4
37	Δράμας	1	141	2	141,0	2,0	70,5
Σύνολο		128	10.907	193	85,2	1,5	56,5

(*) Τα στοιχεία του α' κύκλου αφορούν το σύνολο των προτάσεων που κατατέθηκαν, ενώ τα στοιχεία του β' κύκλου αφορούν τις προτάσεις που εγκρίθηκαν.

- **Προσωπικά χαρακτηριστικά των αιτούντων (α' κύκλος)**

Στη συνέχεια γίνεται μία ανάλυση των ατομικών χαρακτηριστικών των αιτούντων με στοιχεία από τις αιτήσεις του α' κύκλου. Εξετάζεται η ηλικία, το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση, το είδος και το ποσοστό αναπηρίας, το επίπεδο εκπαίδευσης, η κατάρτιση και η επαγγελματική εμπειρία.

Ηλικία

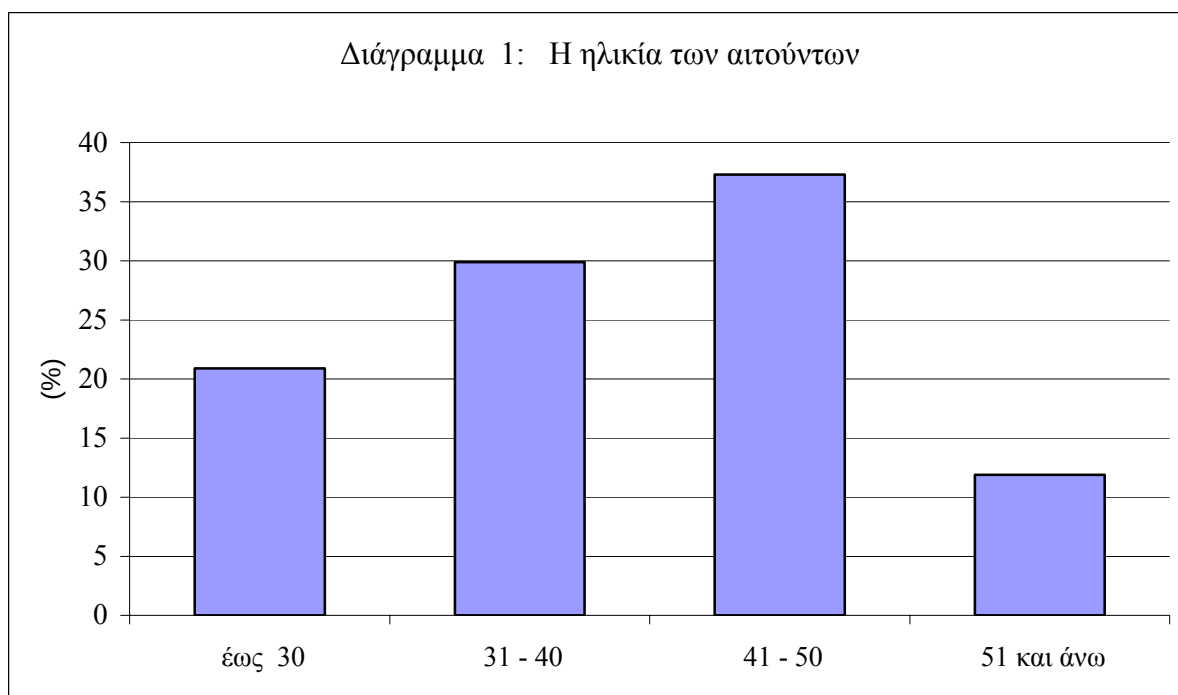
Τα περισσότερα άτομα με αναπηρία που υπέβαλαν αίτηση (37,3%), έχουν ηλικία 41-50 ετών. Ακολουθούν με 29,9% τα άτομα με ηλικία 31-40 ετών, τα άτομα έως 30 ετών αντιπροσωπεύουν το 20,9%, ενώ σχετικά περιορισμένη (11,9%) είναι η συμμετοχή των ατόμων ηλικίας άνω των 51 ετών. Θα μπορούσε να διατυπωθεί το συμπέρασμα, ότι πρόθεση για επιχειρηματική δραστηριότητα εκδηλώνουν κυρίως τα άτομα μέσης ηλικίας (από 31-50 ετών), ενώ τα άτομα νεαρής και μεγάλης ηλικίας εκδηλώνουν σχετική πρόθεση σε μικρότερο βαθμό.

Πίνακας 10: Η ηλικία

Ηλικία, (έτη)	Αριθμός αιτήσεων	Ποσοστιαία κατανομή, (%)
έως 30	14	20,9
31 - 40	20	29,9
41 - 50	25	37,3
51 και άνω	8	11,9
Σύνολο	67	100,0

Φύλο

Το μεγαλύτερο ποσοστό των αιτούντων είναι άνδρες.

Οικογενειακή κατάσταση

Το 49,2% των αιτούντων είναι έγγαμοι, ωστόσο, πολύ μεγάλο ποσοστό (46,2%) είναι άγαμοι. Αυτό είναι αναμενόμενο διότι και γενικά στον πληθυσμό των ατόμων με αναπηρία το ποσοστό των άγαμων είναι υψηλό. Το στοιχείο αυτό έχει σημασία διότι τα άτομα αυτά στερούνται της φροντίδας του συντρόφου και των παιδιών και συνεπώς έχουν αυξημένη ανάγκη ίδιας οικονομικής αποκατάστασης, ή/και αυξημένης φροντίδας από την Πολιτεία, κυρίως κατά τη διάρκεια της «τρίτης» ηλικίας.

Πίνακας 11: Η οικογενειακή κατάσταση

	Αριθμός αιτήσεων	Ποσοστιαία κατανομή, (%)
Έγγαμος	32	49,2
Άγαμος	30	46,2
Διαζευγμένος/η	2	3,1
Χήρος/α	1	1,5
Σύνολο	65	100,0

Το ποσοστό αναπηρίας

Το μεγαλύτερο ποσοστό (35,3%) έχει ποσοστό αναπηρίας 67%. Ακολουθούν με συμμετοχή 29,4% τα άτομα με ποσοστό αναπηρίας 68-80% . Σχετικά μικρότερη συμμετοχή έχουν τα άτομα με ποσοστό αναπηρίας 50%, 51-66% και άνω του 80%.

Πίνακας 12: Το ποσοστό αναπηρίας

Ποσοστό αναπηρίας, (%)	Αριθμός ατόμων	Ποσοστό, (%)	Συσσωρευμένο ποσοστό, (%)
50	10	14,7	14,7
51 – 66	9	13,2	27,9
67	24	35,3	63,2
68 – 80	20	29,4	92,6
81 – 100	5	7,4	100,0
Σύνολο	68	100,0	-

Κατηγορία αναπηρίας

Το ήμισυ των αιτήσεων (50,7%), υποβλήθηκε από άτομα με *κινητικά* προβλήματα. Όλες οι άλλες κατηγορίες αναπηρίας αντιπροσωπεύονται με ποσοστό χαμηλότερο του 10%. Η κατηγορία των ατόμων με κώφωση-βαρηκοΐα και τύφλωση αντιπροσωπεύονται με 3% η κάθε μία.

Πίνακας 13: Κατηγορία αναπηρίας

	Αριθμός προτάσεων	Ποσοστιαία κατανομή, (%)
Κινητικά προβλήματα	34	50,7
Νοητική υστέρηση	6	9,0
Νεφρική ανεπάρκεια	4	6,0
Καρδιολογικά	4	6,0
Μεσογ. αναιμ., ασθένειες αίματος	3	4,5
Κώφωση	2	3,0
Τυφλότητα	2	3,0
Σακχαρώδης διαβήτης	2	3,0
Καρκίνος, κακοήθεις νόσοι	2	3,0
Ψυχική ασθένεια	1	1,5
Διάφορα	7	10,4
Σύνολο	67	100,0

Επίπεδο εκπαίδευσης

Το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία που υπέβαλαν αίτηση είναι ιδιαίτερα υψηλό. Ένας στους τρεις (32,9 %) είναι κάτοχος πτυχίου ανώτατης και ανώτερης εκπαίδευσης (26,9 % ΑΕΙ και 6,0% ΤΕΙ). Το ήμισυ (49,3 %) διαθέτει απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (41,8 % Λυκείου και 7,5 % Γυμνασίου). Μόνο το 11,9 % έχει απολυτήριο Δημοτικής εκπαίδευσης, ενώ επίσης μικρό ποσοστό (6,0%) έχει αποφοιτήσει από ειδική σχολή για άτομα με αναπηρία.

Πίνακας 14: Το επίπεδο εκπαίδευσης

Επίπεδο εκπαίδευσης	Αριθμός αιτήσεων	Ποσοστιαία κατανομή, (%)
Λύκειο	28	41,8
ΑΕΙ	18	26,9
Δημοτικό	8	11,9
Γυμνάσιο	5	7,5
ΤΕΙ	4	6,0
Ειδ. σχολ. ατόμων με αναπηρία	4	6,0
Σύνολο	67	100,0

Κατάρτιση

Περισσότεροι από το 50,0% των αιτούντων έχουν κάποια επιπλέον κατάρτιση σε διάφορα θέματα. Σε αρκετές περιπτώσεις η κατάρτιση είναι ιδιαίτερα υψηλού επιπέδου και σε ενδιαφέροντες τομείς για επιχειρηματική δραστηριότητα.

Επαγγελματική εμπειρία

Σχεδόν το 70% των αιτούντων έχει επαγγελματική εμπειρία. Από το στοιχείο αυτό μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα, ότι η προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία συνιστά αποφασιστικό θετικό παράγοντα στη διαδικασία της απόφασης για ανάληψη αυτόνομης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις η επαγγελματική εμπειρία είναι μάλλον *αναντίστοιχη (κατώτερη)* των τυπικών προσόντων των ατόμων με αναπηρία βάσει της εκπαίδευσης και κατάρτισής τους.

- **Συσχέτιση προσωπικών χαρακτηριστικών και αντικειμένου της επένδυσης**

Σχέση εκπαίδευσης-κατάρτισης με το αντικείμενο της επενδυτικής πρότασης

Περίπου στο 1/3 των περιπτώσεων διαπιστώνεται σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση-κατάρτιση των ατόμων με αναπηρία και στο αντικείμενο των προτεινόμενων επενδυτικών σχεδίων. Το στοιχείο αυτό είναι σημαντικό, διότι αυτό που χαρακτηρίζει συνήθως τη μισθωτή απασχόληση των ατόμων με αναπηρία είναι ότι ασχολούνται σε εργασίες που δεν ανταποκρίνονται στις ικανότητες και τα ενδιαφέροντά τους.

Σχέση επαγγελματικής εμπειρίας και σημερινής απασχόλησης με το αντικείμενο της επενδυτικής πρότασης

Περίπου στο 1/3 των περιπτώσεων διαπιστώνεται σχέση ανάμεσα στην επαγγελματική εμπειρία, ή/και τη σημερινή απασχόληση, των ατόμων με αναπηρία και το αντικείμενο των προτεινόμενων επενδυτικών σχεδίων. Σε περίπου 13 περιπτώσεις (19,4%) η ανωτέρω συνάφεια αφορά όχι τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, αλλά τους συνεργάτες τους στην επιχειρηματική δραστηριότητα, οι οποίοι είναι συγγενικά πρόσωπα (9 περιπτώσεις) ή/και τρίτοι (4 περιπτώσεις).

Από τις ανωτέρω παρατηρήσεις για τη σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση, κατάρτιση και επαγγελματική εμπειρία με το αντικείμενο της επένδυσης, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα, ότι ενώ όταν τα άτομα με αναπηρία εργάζονται σε θέσεις εξαρτημένης εργασίας συνήθως απασχολούνται σε θέσεις με απαιτήσεις κατώτερες των προσόντων τους, *η επιχειρηματική δραστηριότητα συνιστά μία διέξοδο υπέρβασης αυτής της αναντιστοιχίας.*

- **Σχέση του επιχειρηματικού σχεδίου με ήδη υπάρχουσα επιχειρηματική δραστηριότητα**

Ο αριθμός των αιτήσεων που αφορούν επιχορήγηση *ήδη λειτουργούντων* επιχειρήσεων που ανήκουν σε άτομα με αναπηρία είναι σχετικά περιορισμένος. Ενδεχομένως το στοιχείο αυτό να είναι ένας δείκτης που αντανakλά την περιορισμένη υπάρχουσα επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με αναπηρία.

- **Το ποσοστό συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στο κεφάλαιο της επιχείρησης**

Στις περισσότερες περιπτώσεις, (45 αιτήσεις, ή 70,3%) το ποσοστό συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία ανέρχεται στο 100,0% του κεφαλαίου της επιχείρησης. Μόνο σε 15 αιτήσεις (23,0%) το ποσοστό συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία είναι το ελάχιστο που προβλέπεται από τις προδιαγραφές του προγράμματος (δηλ. 55,0%). Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα με αναπηρία προσπαθούν να αναπτύξουν κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα *πρωτίστως μόνα τους*, και όχι σε συνεργασία με άλλο πρόσωπο (συγγενικό ή τρίτο).

Στις 19 περιπτώσεις που υπάρχει συνεργασία με άλλο πρόσωπο, τότε αυτό είναι κυρίως άτομο από το οικογενειακό περιβάλλον και δευτερευόντως τρίτο άτομο. Με αφορμή αυτό το στοιχείο, *ίσως θα πρέπει να υπάρξει προβληματισμός για το ενδεχόμενο ενθάρρυνσης της συνεργασίας με άλλα άτομα.*

Πίνακας 15: Το ποσοστό συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στο κεφάλαιο της επιχείρησης

Ποσοστό συμμετοχής, (%)	Αριθμός αιτήσεων	Ποσοστιαία κατανομή, (%)
100	45	70,3
55	15	23,4
56 - 99	4	6,2
Σύνολο	64	100,0

- **Ο ρόλος των συνεργατών (συγγενικό περιβάλλον, τρίτα πρόσωπα) στην επενδυτική πρόταση**

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, στο 19,4% των περιπτώσεων το επενδυτικό σχέδιο σχετίζεται με την επαγγελματική εμπειρία των ατόμων με αναπηρία, ή/και τη σημερινή απασχόληση των συνεργατών τους στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι συνεργάτες ανήκουν κυρίως στο οικογενειακό περιβάλλον και δευτερευόντως είναι τρίτα πρόσωπα. Σε αρκετές από αυτές περιπτώσεις τα άτομα με αναπηρία μάλλον «χρησιμοποιούνται» προκειμένου να υπάρξει όφελος από τα κίνητρα του προγράμματος. Ασφαλώς η αξιοποίηση του προγράμματος από το οικογενειακό

περιβάλλον είναι απολύτως θεμιτή, επίσης θεμιτή είναι και η αξιοποίηση από τρίτους, άλλωστε τη δυνατότητα συνεργασίας με μη επιλέξιμους εταίρους προβλέπει και το ίδιο το πρόγραμμα. Ωστόσο, σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να διασφαλίζεται το όφελος των ατόμων με αναπηρία από τη λειτουργία της επιχείρησης και να υπάρχει μέριμνα για αποτροπή δόλιας εκμετάλλευσης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

- **Σημερινή απασχόληση και ποσοστό αναπηρίας**

Από το σύνολο των αιτούντων, τα 34 άτομα (56,7%) δεν είχαν κατά το διάστημα υποβολής της αίτησης απασχόληση, ενώ απασχόληση είχαν 26 άτομα (43,3%). Το ποσοστό αναπηρίας που δίνει το δικαίωμα αναπηρικής σύνταξης είναι το 67 %. Στο σύνολο των αιτούντων τα άτομα με αναπηρία που έχουν ποσοστό αναπηρίας κάτω από 67% και άρα χωρίς δικαίωμα σύνταξης είναι 17, από αυτά εργάζονται 8, ενώ 9 είναι άνεργοι. Αντιθέτως, τα άτομα με αναπηρία με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω, που έχουν δηλαδή δικαίωμα σύνταξης ανέρχονται σε 43, από αυτά εργάζονται 26, ενώ 34 δεν εργάζονται.

Πίνακας 16: Σημερινή απασχόληση και ποσοστό αναπηρίας των αιτούντων

Ποσοστό αναπηρίας, (%)	Καθεστώς απασχόλησης				Σύνολο	
	Δεν έχει απασχόληση, (άνεργοι, συνταξιούχοι)		Έχει απασχόληση			
	Αριθμός	Ποσοστό, (%)	Αριθμός	Ποσοστό, (%)	Αριθμός	Ποσοστό, (%)
Έως 66	9	52,9	8	47,1	17	100,0
67 και άνω	25	58,1	18	41,9	43	100,0
Σύνολο	34	56,7	26	43,3	60	100,0

- **Η κατανομή των προτάσεων κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας**

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 17 η μεγάλη πλειοψηφία των υλοποιούμενων προτάσεων ανήκει στον τριτογενή τομέα (22 από τις 30 προτάσεις), και μόνο 4 προτάσεις αφορούν τον τομέα της μεταποίησης. Μεταξύ των προτάσεων του τριτογενούς τομέα κυριαρχούν οι προτάσεις που αφορούν παροχή υπηρεσιών (18), έναντι των προτάσεων που αφορούν τον κλάδο του εμπορίου (8).

Πίνακας 17: Η κατανομή των υλοποιούμενων προτάσεων κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, (Α΄ κύκλος)

Κωδικός κλάδου	Ονομασία	Υλοποιούμενες	
		Αριθμ.	(%)
15	Αρτοποιία, ζαχαροπλαστική	3	10,0
18	Κατασκευή ειδών ένδυσης, κατεργασία & βαφή γουναρικών	1	3,3
28	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων (εκτός μηχανημάτων & ειδών εξοπλισμού)	3	10,0
50	Εμπόριο, συντήρηση & επισκ.οχημάτων	1	3,3
52	Λιανικό εμπόριο	7	23,3
55	Ξενοδοχεία-εστιατόρια	4	13,3
72	Πληροφορική	1	3,3
73	Έρευνα και ανάπτυξη	1	3,3
80	Εκπαίδευση	2	6,7
85	Υγεία και κοινωνική μέριμνα	2	6,7
92	Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές & αθλητ. δραστ.	3	10,0
93	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	2	6,7
	Σύνολο	30	100,0

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

i. Συμμετοχή των φορέων που εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρία

Η συμμετοχή φορέων που εκπροσωπούν τα άτομα με αναπηρία, σε όλα τα στάδια διαμόρφωσης και υλοποίησης των πολιτικών που αφορούν τα άτομα με αναπηρία, συνιστά εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για την εξασφάλιση της ορθότητας και καταλληλότητας των πολιτικών αυτών. Ωστόσο, για την πληρέστερη εφαρμογή της αρχής του *mainstreaming* θα πρέπει τα άτομα με αναπηρία να συνεχίσουν να διεκδικούν την ενίσχυση της εκπροσώπησης του στα όργανα λήψης αποφάσεων σε μεγαλύτερο βαθμό και σε όλα τα επίπεδα (Τοπική Αυτοδιοίκηση, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, Κοινοβούλιο, επαγγελματικές οργανώσεις κ.ά.). Η εκπροσώπηση των ατόμων με αναπηρία στα όργανα λήψης αποφάσεων θα αποτελέσει αποφασιστικό παράγοντα της ενσωμάτωσης του ζητήματος της αναπηρίας σε όλες τις πλευρές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.

ii. Άσκηση ολοκληρωμένων πολιτικών για την εξασφάλιση ίσης συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής

Η σχέση των ατόμων με αναπηρία με την επιχειρηματική δραστηριότητα δε μπορεί παρά να αντανakλά τη γενικότερη θέση τους στην οικονομική και ευρύτερη κοινωνική ζωή, λαμβανομένων υπ' όψιν, βέβαια, των ειδικών απαιτήσεων της επιχειρηματικότητας. Ο αποκλεισμός τους από διάφορες πλευρές της κοινωνικής ζωής, δημιουργεί εμπόδια τα οποία συσσωρεύονται, συνδυάζονται και αναπαράγονται. Η επιχειρηματική δραστηριότητα των ατόμων με αναπηρία, δεν εκδηλώνεται σε ένα αόριστο-ουδέτερο κοινωνικό περιβάλλον, αλλά σε συγκεκριμένες κοινωνικές-οικονομικές συνθήκες και σε δεδομένο θεσμικό πλαίσιο.

Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία, με οποιαδήποτε μορφή, (απασχολούμενοι, αυτο-απασχολούμενοι, επιχειρηματίες) είναι πρωτίστως ζήτημα εξασφάλισης των προϋποθέσεων. Στις προϋποθέσεις αυτές συγκαταλέγονται πριν απ' όλα η ευρύτερη κοινωνική θέση και η οικονομική κατάσταση των ατόμων με αναπηρία, το γενικότερο θεσμικό πλαίσιο για τα άτομα με αναπηρία, και ακολουθεί το ειδικό θεσμικό πλαίσιο και σύστημα κινήτρων για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία.

Η εξάλειψη των εμποδίων που υψώνονται στην ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία, απαιτεί την άρση των εμποδίων και σε άλλους τομείς (εκπαίδευση, κατάρτιση, μεταφορές, δομημένο περιβάλλον κ.ά.). Η εξάλειψη όλων των εμποδίων μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της *ολιστικής* αντιμετώπισης του θέματος της αναπηρίας και κατ' επέκταση λήψης ολοκληρωμένων και συντονισμένων μέτρων δράσης. Στο πλαίσιο αυτό τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να επωφελούνται (να μην αποκλείονται) από τα οφέλη όλων των γενικών μέτρων, χωρίς ταυτόχρονα αυτό να σημαίνει την κατάργηση του ειδικού σχεδιασμού, ή τη μη λήψη ειδικών μέτρων για τα ιδιαίτερα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία.

Τα προγράμματα του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. και του ΟΑΕΔ για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία συνιστούν, ασφαλώς, μία εξαιρετικά θετική πολιτική. Ωστόσο, ουσιαστικά, πρόκειται για αποσπασματικά μέτρα, εφόσον εξαντλούνται σε ορισμένα ευνοϊκότερα οικονομικά κίνητρα. Όσο καλά και αν υλοποιηθούν τα συγκεκριμένα προγράμματα, δεν είναι δυνατόν μόνο με την αυξημένη επιχορήγηση να υπερκερασθούν τα συσσωρευμένα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία. Τη διαπίστωση αυτή στηρίζει ο περιορισμένος αριθμός αιτήσεων και ο ακόμη πιο περιορισμένος αριθμός επιχειρηματικών σχεδίων που ολοκληρώθηκαν, ή βρίσκονται στο στάδιο της ολοκλήρωσης. Συνεπώς, η πολιτική αυτή, παρά τη θετική συμβολή της, απέχει από ένα συγκροτημένο-ολοκληρωμένο-εξειδικευμένο πρόγραμμα που μπορεί με αξιώσεις να στηρίζει την επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία.

Συνακόλουθα, αυτό που χρειάζεται είναι μία ολοκληρωμένη πολιτική αντιμετώπισης της αναπηρίας και μέσα σε αυτή μία επίσης ολοκληρωμένη και ενιαία πολιτική ενίσχυσης της ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία με κάθε δυνατή μορφή (εξαρτημένη απασχόληση, αυτο-απασχόληση, επιχειρηματικότητα, συνεταιριστική δραστηριότητα).

iii. Συμμετοχή όλων των σχετικών κοινωνικών φορέων

Στο ανωτέρω πλαίσιο της ολοκληρωμένης προσέγγισης, χρειάζεται η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία να ενταχθεί στους στόχους και στο αντικείμενο εργασιών όλων των εμποροβιομηχανικών και βιοτεχνικών

επιμελητηρίων. Αυτό μπορεί να εκφραστεί με σύσταση ειδικού τμήματος επιχειρηματιών-ατόμων με αναπηρία, που θα έχει ως αντικείμενο, μεταξύ άλλων, την καταγραφή και προβολή των επιχειρήσεων των ατόμων με αναπηρία, την επίλυση των ειδικών προβλημάτων κ.ά..

iv. Αποσαφήνιση της φιλοσοφίας για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία

Βασικός στόχος των προγραμμάτων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία θα πρέπει να είναι η *αντιστάθμιση των πρόσθετων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα λόγω της αναπηρίας τους, καθώς και των συσσωρευμένων εμποδίων που ορθώνει το κοινωνικό περιβάλλον*. Πρόκειται δηλαδή για πολιτική που στοχεύει στην *αποκατάσταση της ισότητας των ευκαιριών* στον επιχειρηματικό τομέα και στην *εξασφάλιση των όρων του υγιούς ανταγωνισμού* ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία και στα άτομα χωρίς αναπηρία. Μία τέτοια θεώρηση για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, διαφοροποιείται ριζικά από την προνοιακή πολιτική.

Η επιτυχία μιας πολιτικής επηρεάζεται από την αντιστοιχία ανάμεσα στις ανάγκες της ομάδας στόχου και στα μέτρα πολιτικής. Στην προκειμένη περίπτωση ομάδα στόχος είναι *τα άτομα με αναπηρία που επιθυμούν και είναι σε θέση να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα και όχι όλα τα άτομα με αναπηρία*. Συνεπώς, τα όποια μέτρα πολιτικής θα πρέπει να αντιστοιχούν στις συγκεκριμένες ανάγκες των ατόμων με αναπηρία *ως υποψήφιων επιχειρηματιών*, και σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει να συγχέονται με άλλα μέτρα που αποσκοπούν στην κάλυψη γενικότερων αναγκών αυτών των ιδίων ως ατόμων με αναπηρία, ή του συνόλου των ατόμων με αναπηρία, στην αντιμετώπιση των οποίων αποσκοπούν μέτρα άλλων πολιτικών.

Με βάση την ανωτέρω αρχή, θα πρέπει τα γενικότερα μέτρα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της αναπηρίας να συνεργούν και να μην αλληλο-αποκλείονται με τα μέτρα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας.

v. Μη ανάκληση των επιδομάτων και της σύνταξης λόγω ένταξης στα προγράμματα επιχειρηματικότητας

Κατά παρόμοιο τρόπο με την ένταξη σε προγράμματα *εξαρτημένης απασχόλησης και αυτο-απασχόλησης*, έτσι και στην περίπτωση της *επιχειρηματικότητας*, η ανάκληση

του δικαιώματος για επιδόματα και σύνταξη, συνιστά κυρίαρχο αποτρεπτικό παράγοντα.

Ανάμεσα στα επιχειρήματα που στηρίζουν την άποψη για μη κατάργηση των επιδομάτων αναπηρίας, είναι και το επιχείρημα της συνέπειας με τη φιλοσοφία του πολυδιάστατου μοντέλου αναπηρίας. Η επικρατούσα άποψη για την προσέγγιση της αναπηρίας είναι ότι οι πολιτικές θα πρέπει να βασίζονται σε ένα μείγμα μέτρων του ιατρικού και κοινωνικού μοντέλου, με τρόπο ώστε τα μέτρα να αλληλοσυμπληρώνονται και να συνεργούν και όχι να αλληλο-αποκλείονται. Είναι προφανές, ότι η πρακτική ανάκλησης του δικαιώματος για επιδόματα και σύνταξη στα άτομα με αναπηρία που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, αντιβαίνει στην αρχή της συνέργιας των μέτρων.

Αυτή θα πρέπει να είναι μία από τις βασικές αλλαγές στα προγράμματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας αν πράγματι η πολιτεία επιθυμεί να συμβάλει στην ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία. Ως ενδιάμεση λύση, ενδεχομένως θα μπορούσε να προταθεί η ανάκληση της σύνταξης σε περίπτωση που η επιχείρηση, μετά από εύλογο χρονικό διάστημα, αποδειχθεί κερδοφόρος. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι μία τέτοια λύση είναι αντίθετη με την πάγια θέση των φορέων των ατόμων με αναπηρία, ότι δηλαδή τα άτομα με αναπηρία δικαιούνται ορισμένων ελάχιστων ευεργετημάτων εξαιτίας της αναπηρίας τους.

vi. Διαφοροποίηση της ομάδας στόχου

Με σκοπό να αποτραπεί το ενδεχόμενο η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας να καταλήξει ένα είδος «αυξημένου προνοιακού επιδόματος», προτείνεται να γίνει διάκριση των ατόμων με αναπηρία σε δύο κατηγορίες:

- α. Σε όσους πράγματι μπορούν να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα.
- β. Σε όσους δεν είναι σε θέση να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα.

Στην πρώτη περίπτωση η επιχορήγηση δίδεται απ' ευθείας στους δικαιούχους που είναι τα άτομα με αναπηρία.

Στη *δεύτερη* περίπτωση η επιχορήγηση δίδεται σε άτομο από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Η οικογένεια ωφελείται οικονομικά και τα άτομα με αναπηρία εμπλέκονται βοηθητικά, όπου και όπως μπορούν. Στην περίπτωση αυτή αποκλείεται, ή επιτρέπεται υπό αυστηρές προϋποθέσεις, η συνεργασία με τρίτους ώστε να αποφευχθεί τυχόν εκμετάλλευση των κινήτρων από μη δικαιούχους.

vii. Παροχή ουσιαστικής συμβουλευτικής στήριξης

Η στήριξη των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών των ατόμων με αναπηρία έχει ιδιαίτερα κρίσιμη σημασία δεδομένου ότι ανάγκες τους υπερβαίνουν αυτό που τους προσφέρει η απλή-«γραφειοκρατική» διεκπεραίωση ενός χρηματοδοτικού προγράμματος. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι οι συμβουλευτικές υπηρεσίες συνιστούν έναν από τους κυριότερους παράγοντες για την επιτυχία της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας.

Η συμβουλευτική στήριξη θα πρέπει να αφορά όλη τη διαδικασία της επιχειρηματικής δραστηριότητας (σύνταξη φακέλου, υλοποίηση επιχειρηματικού σχεδίου, παρακολούθηση για εύλογο χρονικό διάστημα) και όλες τις πλευρές της επιχειρηματικής δραστηριότητας (τεχνικές, λογιστικές, νομικές).

Η συμβουλευτική στήριξη θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο δημόσιας υπηρεσίας. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να συσταθεί ειδική ομάδα στελεχών, που θα εξειδικευτεί στην επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία. Αυτό σημαίνει ενημέρωση για τα ειδικά προβλήματα των ατόμων με αναπηρία και εξειδικευμένη προσέγγιση.

Σε περίπτωση που ο Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. δεν είναι σε θέση να αναλάβει τέτοιες δραστηριότητες, ως λύση ανάγκης, θα μπορούσε να προταθεί η πιστοποίηση, μέσω καθορισμένων διαδικασιών, ορισμένων εταιρειών συμβούλων οι οποίες θα παρείχαν αυτή την υποστήριξη έναντι αμοιβής, η οποία έως ένα ποσό θα είναι επιλέξιμη δαπάνη.

viii. Επέκταση της συμβουλευτικής υποστήριξης και στα άτομα των οποίων δεν εγκρίνεται το επιχειρηματικό σχέδιο.

Είναι προφανές ότι τα άτομα των οποίων τα επιχειρηματικά σχέδια, για διάφορους λόγους, δεν εγκρίθηκαν, έχουν την πρόθεση ενεργητικής παρουσίας στην παραγωγική διαδικασία. Εφ' όσον δεν κατέστη δυνατή η ένταξή τους σε ένα ορισμένο πρόγραμμα, θα πρέπει να υπάρχει συγκεκριμένη-εξατομικευμένη συμβουλευτική υποστήριξη με σκοπό τον κατάλληλο προσανατολισμό τους σε προγράμματα κατάρτισης, εξαρτημένης απασχόλησης, αυτο-απασχόλησης, ή στην υποστήριξη για εκ νέου υποβολή επιχειρηματικού σχεδίου.

ix. Εξειδικευμένη αντιμετώπιση κατά είδος και βαθμό αναπηρίας

Η ευρεία διαφοροποίηση των ατόμων με αναπηρία, επηρεάζει τις δυνατότητες και επιβάλλει την διαφοροποιημένη-εξειδικευμένη αντιμετώπιση. Μία τέτοια αντιμετώπιση θα πρέπει να εκφράζεται τόσο στο θεσμικό πλαίσιο, (σύστημα κινήτρων, προϋποθέσεις ένταξης, προσδιορισμός επιλέξιμων δαπανών), όσο και στη συμβουλευτική υποστήριξη όλης της διαδικασίας της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας (σχεδιασμός- σύνταξη- υλοποίηση επιχειρηματικού σχεδίου).

x. Ενίσχυση συλλογικών μορφών οικονομικής δραστηριότητας

Με δεδομένα τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία, αλλά και των σημαντικών ελλείψεων που εντοπίζονται στο κοινωνικό περιβάλλον, κρίνεται ιδιαίτερα χρήσιμη η στήριξη των συλλογικών μορφών επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στο πλαίσιο της συνεργασίας τα άτομα με αναπηρία μπορούν πιο εύκολα να υπερβούν τις ατομικές δυσκολίες και τις κοινωνικές αδυναμίες.

Για την ενίσχυση των συλλογικών μορφών οικονομικής δραστηριότητας θα πρέπει να εξεταστεί η «αντιστροφή της λογικής» των υφισταμένων προγραμμάτων να επιδοτούνται δηλαδή και επιχειρηματικές πρωτοβουλίες ατόμων χωρίς αναπηρία σε περίπτωση που συνεργάζονται με άτομα με αναπηρία.

xi. Εμπλουτισμός και ενίσχυση οικονομικών κινήτρων

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η αντιστάθμιση των συσσωρευμένων εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία απαιτεί ολοκληρωμένες πολιτικές που θα αίρουν τα αρνητικά αποτελέσματα των διακρίσεων σε διάφορα επίπεδα της

κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Ο εμπλουτισμός και η ενίσχυση των κινήτρων που αποσκοπεί στη δημιουργία ευνοϊκών προϋποθέσεων *οικονομικού* περιεχομένου, συνιστούν μία, αλλά κρίσιμη, διάσταση αυτών των πολιτικών. Παρά το γεγονός ότι από μόνα τους τα οικονομικά κίνητρα δεν επαρκούν για την αποκατάσταση της ισότητας των ευκαιριών, ωστόσο, έχουν εξαιρετικά καθοριστική σημασία.

- **Επιχορήγηση των εξόδων σύνταξης του επιχειρηματικού σχεδίου**

Είναι γνωστό ότι η σύνταξη των προτάσεων επιβαρύνει υπερβολικά όσους κάνουν αίτηση και ότι το στοιχείο λειτουργεί αποθαρρυντικά. Η επιχορήγηση των εξόδων σύνταξης του φακέλου μέχρι ένα ποσό, ανεξαρτήτως έγκρισης, θα συνιστούσε ουσιαστική συμβολή.

- **Διευκόλυνση πρόσβασης σε κεφάλαιο**

Είναι γνωστό ότι τα άτομα με αναπηρία είναι σε χαμηλότερο ποσοστό απασχολούμενοι, σε μεγαλύτερο ποσοστό υποαπασχολούμενοι, συχνά εργάζονται σε χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας, ο χρόνος παραμονής στην ανεργία είναι μεγαλύτερος, παραμένουν εκτός αγοράς εργασίας κατά τη διάρκεια της αποκατάστασης της υγείας τους κ.λπ.. Επιπλέον, το χαμηλότερο εισόδημά τους επιβαρύνεται με επιπρόσθετες οικονομικές δαπάνες, λόγω αναπηρίας για αγορά τεχνικών βοηθημάτων, για εργονομική διευθέτηση της κατοικίας, για αμοιβή προσωπικού βοηθού κ.ά.. Όλοι αυτοί οι παράγοντες έχουν ως αποτέλεσμα τα άτομα με αναπηρία να έχουν σχετικά χαμηλότερο εισόδημα και περιορισμένη δυνατότητα στοιχειώδους συσσώρευσης κεφαλαίου, με συνέπεια τη σχετικά μικρότερη ικανότητα για αυτοχρηματοδότηση, κατάθεση της ίδιας συμμετοχής και κάλυψης των αρχικών αναγκών της επιχείρησης. Επιπλέον η δυσχερής οικονομική θέση δημιουργεί εμπόδια στη δανειοληπτική τους ικανότητα από το τραπεζικό σύστημα. Σε όλα τα ανωτέρω θα πρέπει να συνυπολογισθεί, ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα στην περίπτωση των ατόμων με αναπηρία συνεπάγεται αυξημένο ρίσκο, διότι η αποτυχία μιας επιχειρηματικής πρωτοβουλίας μπορεί να συνεπάγεται δυσμενέστερες και δυσκολότερα ανατρέψιμες οικονομικές επιπτώσεις.

Με βάση τα παραπάνω προτείνεται η διερεύνηση της δυνατότητας ώστε το τραπεζικό σύστημα, σε συνεργασία με την πολιτεία, να προσφέρουν με ευνοϊκούς όρους

εξειδικευμένα τραπεζικά προϊόντα σε επιχειρηματίες που είναι άτομα με αναπηρία. Τα εξειδικευμένα τραπεζικά προϊόντα μπορεί να αφορούν: Την αρχική χρηματοδότηση της επένδυσης, τη λειτουργία της επιχείρησης, την αντιμετώπιση του επιχειρηματικού κινδύνου κ.ά.. και να πάρουν τη μορφή π.χ. της επιχορήγησης επιτοκίου, του καθορισμού ύψους αφορολόγητου των κερδών για ορισμένο διάστημα, φορολογικών απαλλαγών κ.ά..

- **Επιχορήγηση της εργονομικής διευθέτησης του χώρου εργασίας και της αγοράς τεχνικών βοηθημάτων**

Η ουσιαστική επιχορήγηση της εργονομικής διευθέτησης του χώρου εργασίας και της αγοράς τεχνικών βοηθημάτων, συνιστά την πλέον προφανή λήψη μέτρων για τη στοιχειώδη αποκατάσταση των ίσων ευκαιριών ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία και τα άτομα χωρίς αναπηρία.

- **Επιδότηση του κόστους απασχόλησης**

Κατά το πρότυπο της επιχορήγησης των εργοδοτών στην περίπτωση πρόσληψης ατόμων με αναπηρία, προτείνεται η επιχορήγηση επιχειρηματιών που είναι άτομα με αναπηρία για πρόσληψη εργαζομένων χωρίς αναπηρία. Η επιχορήγηση μπορεί να κλιμακώνεται στην περίπτωση που ο προσλαμβανόμενος είναι επίσης άτομο με αναπηρία.

xii. Συνεχής αξιολόγηση των προγραμμάτων ενίσχυσης επιχειρηματικότητας

Συστηματική παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων ενίσχυσης επιχειρηματικότητας για εντοπισμό προβλημάτων, εξαγωγή συμπερασμάτων, πρόταση βελτιώσεων. Για το σκοπό της αξιολόγησης χρειάζεται τα έντυπα των αιτήσεων, πέραν των στοιχείων που είναι απαραίτητα για την αξιολόγηση του επιχειρηματικού σχεδίου, να ενσωματώσουν και ερωτήσεις που αφορούν π.χ. την αιτία της αναπηρίας, την ηλικία που αποκτήθηκε κ.ά.. Ο εμπλουτισμός των αιτήσεων με περισσότερα στοιχεία για τα χαρακτηριστικά των ατόμων με αναπηρία, θα προσφέρει πληροφορίες για την εμπεριστατωμένη μελέτη της επιχειρηματικότητά τους.

xiii. Στήριξη των επιχειρηματιών που εισέρχονται σε κατάσταση αναπηρίας

Υπάρχουν περιπτώσεις εν ενεργεία επιχειρηματιών οι οποίοι εισέρχονται σε κατάσταση αναπηρίας. Το γεγονός αυτό συχνά οδηγεί στην άρση λειτουργίας της επιχείρησης. Οι επιχειρηματίες αυτοί χρειάζονται στήριξη προκειμένου να μπορέσουν να συνεχίσουν τη λειτουργία της επιχείρησής τους. Συνεπώς θα πρέπει και για την κατηγορία αυτή να προβλεφθούν συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής.

xiv. Βελτίωση των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων

Η αντιμετώπιση του θέματος της αναπηρίας και των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία δεν είναι ζήτημα αριθμών. Ωστόσο, η στατιστική απεικόνιση των βασικών παραμέτρων της αναπηρίας συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για τη χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών και τη λήψη των αναγκαίων μέτρων. Στο χώρο της αναπηρίας υπάρχει σοβαρή έλλειψη μελετών και στατιστικών στοιχείων. Η έλλειψη γνώσης και στατιστικών στοιχείων οδηγεί στην αποσπασματική και αναποτελεσματική προσέγγιση της αναπηρίας. Κρίνεται απαραίτητη η διενέργεια απογραφής, ή επιμέρους θεματικών δειγματοληπτικών ερευνών, για θέματα που αφορούν τα άτομα με αναπηρία, την προσβασιμότητα του περιβάλλοντος, των υπηρεσιών, τη χρήση των τεχνικών βοηθημάτων κ.λπ.. Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται μελέτη για τη σύνταξη ερωτηματολογίου/ων που θα καλύπτουν τις ανάγκες των ανωτέρω ερευνών.

xv. Λοιπές προτάσεις

Εκτός από τις ανωτέρω προτάσεις είναι δυνατόν να διατυπωθούν και άλλες που αφορούν σε ζητήματα βελτίωσης του υπάρχοντος προγράμματος ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.. Ήδη ο Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. από την εμπειρία υλοποίησης του α' και β' κύκλου έχει καταλήξει σε αρκετές προτάσεις που βελτιώνουν το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένες από αυτές (5), μαζί με κάποιες άλλες επιμέρους προτάσεις.

- Απλοποίηση και επιτάχυνση των διαδικασιών ελέγχου-αξιολόγησης, ώστε να μικρύνει το χρονικό διάστημα ανάμεσα στην υποβολή της αίτησης και της έναρξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

- Άρση του περιορισμού Franchising, στοιχείο που θα επεκτείνει τη δυνατότητα υποβολής προτάσεων και σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες, που σήμερα δεν εντάσσονται στο πρόγραμμα.
- Αύξηση ορίων χρηματοδότησης σε εμπορικές και τουριστικές επιχειρήσεις.
- Άρση του περιορισμού για όριο χρηματοδότησης ανά κατηγορία δαπανών.
- Ελαστικοποίηση των δεσμεύσεων από τις υποβαλλόμενες προσφορές.
- Επέκταση της γεωγραφικής κάλυψης του προγράμματος.
- Μετάφραση σε γλώσσα Braille, ή/και ηχογράφηση των εντύπων.
- Καταγραφή και προβολή των επιχειρηματικών που είναι άτομα με αναπηρία.

Είναι προφανές ότι οι ανωτέρω προτάσεις με βάση το κριτήριο της αποδοχής, τη δυνατότητα άμεσης ή μεσο-μακροπρόθεσμης εφαρμογής κ.λπ. δε συνιστούν ένα ομοιογενές σύνολο. Ενώ ορισμένες από αυτές μπορούν να υιοθετηθούν και να εφαρμοστούν άμεσα, κάποιες άλλες, ακόμη και αν εξασφαλίσουν τη σύμφωνη γνώμη όλων των πλευρών, έχουν μεσο-μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα εφαρμογής. Το στοιχείο της αδυναμίας για άμεση εφαρμογή δε θα πρέπει να οδηγήσει στην απόρριψη αυτών των προτάσεων. Αντιθέτως, οι προτάσεις αυτές θα πρέπει να αποτελέσουν του στόχο μιας συγκεκριμένης στρατηγικής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (European Disability Forum) (2001): *Το επόμενο βήμα για τη βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης των ατόμων με ειδικές ανάγκες*, Κείμενο EDF 00/01.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2003), *Τσες ευκαιρίες για τα άτομα με αναπηρίες: ένα ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης*, COM(2003) 650 τελικό, Βρυξέλες, 30.1.2003.
- ΕΣΑΕΑ, (2003), *Άτομα με αναπηρίες: Ισότιμοι πολίτες. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αναπηρία 2004-2010*, Αθήνα.
- ΕΣΑΕΑ, (2003), *Απολογισμός Δράσης Γενικού Συμβουλίου ΕΣΑΕΑ για την τριετία 2000-2002*, 5^ο Τακτικό Εκλογοαπολογιστικό Συνέδριο 14-16/2/2003.
- Νάσκου Π.-Περάκη, Μ. Γάκη, (επιμ.), (2004), *Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες*, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Αθήνα.
- Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος, (2001), *Από την αναπηρία στην ενδυνάμωση του κόσμου των κωφών: Μορφές διακρίσεων που υφίστανται οι κωφοί στην Ευρώπη*, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

- Blanck Peter David, Leonard A.Sandler, James L. Schmeling and Helen A.Schartz, (2000), *The emerging wegrorkforce of entrepreneurs with disabilities: Preliminary study of entrepreneurship in Iowa*.
- Blanck Peter David (ed.), (2000), *Employment, disability, and the Americans with disabilities*.
- Neufeldt A., et.al. (2000), *Economic integration and disability, A baseline benefits and sosts studey of supported and self-directed employment initiatives in Canada*. Community Rehabilitation and Disability Studies, University of Calgary.
- Neufeldt, A.H. & Albright, A.L. (1998). *Disability and self-directed employment: Business development models*. Toronto: Captus University Publications: and, Ottawa: International Development Research Centre Publications.
- United Nations (1990), *Disability statistics compendium. Statistics on special population groups*, (Series Y, No.4, pp. 49 & 249), New York.